

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

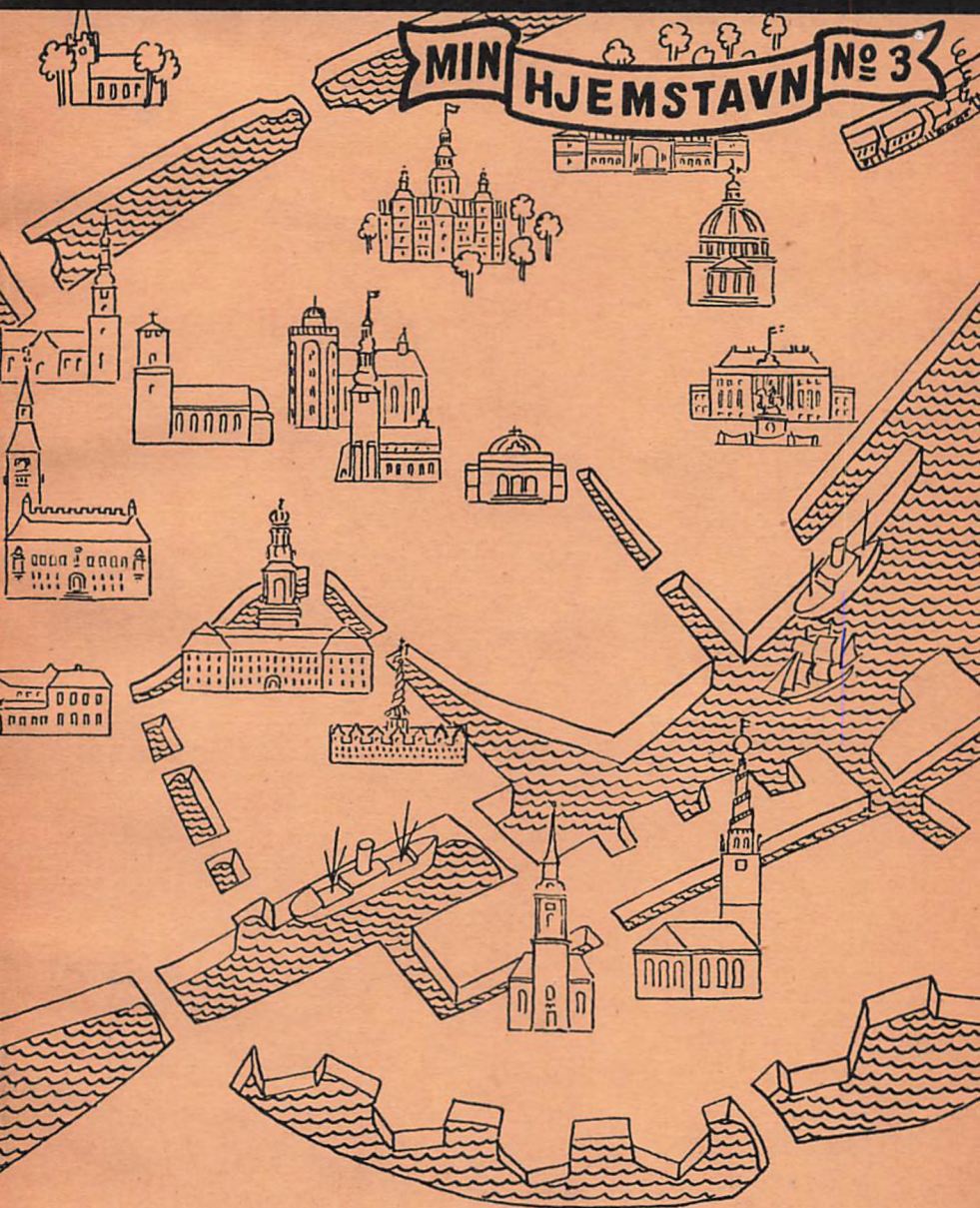
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KØBENHAVN

H. HIRSCHSPRUNGS FORLAG

KØBENHAVN

AF

Kommunelærer, cand. mag. P. L. JØRGENSEN,

Adjunkt, cand. mag. HANS HVASS og

Skoleinspektør N. P. ANDERSEN

Under Redaktion af

SOFUS FRANCK

H. HIRSCHSPRUNGS FORLAG

KØBENHAVN MCMXL

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Jordbundens Historie. Af Kommuelærer, cand. mag. <i>P. L. Jørsensen</i> ...	3
Københavns Dyreliv. Af Adjunkt, cand. mag. <i>Hans Hvass</i>	11
Storbyens Botanik. Af Skoleinspektør <i>N. P. Andersen</i>	33
Træk af Byens Historie. Af Skoleinspektør <i>N. P. Andersen</i>	44
København af i Dag. Af Skoleinspektør <i>N. P. Andersen</i>	72

Copyright 1940

by

**H. HIRSCHSPRUNGS
FORLAG**

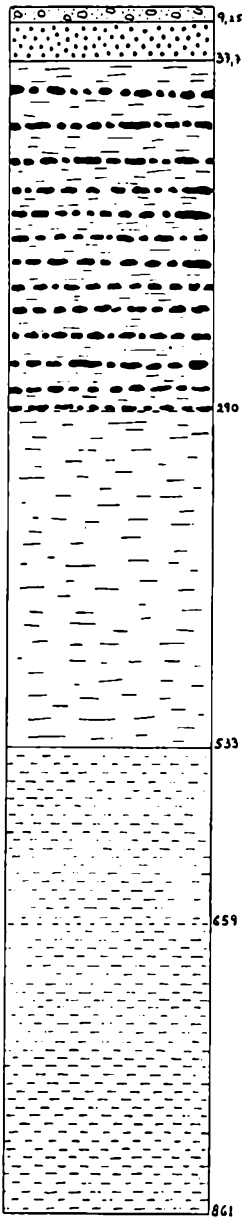
Blok af Saltholmskalk med Skurestriber.

JORDBUNDENS HISTORIE

Under Asfalten, Cementen og Brostenene finder vi i Byen København den Jordbund, der dannede Overfladen, før Mennesket kom til Danmark. Denne Jordbund, Moræneleret, stammer oprindeligt fra Sverrig og Norge, her saavel som i det øvrige Danmark, fragtet hertil af en vældig Gletsjer for over 10.000 Aar siden. Under Moræneleret finder vi Danmarks oprindelige Jordbund, ikke som den saa ud før Istiden, for Isen har fjernet de øverst liggende blødere Lag; men vi finder haard, fast Kalksten, i hvis Overflade der er Skurestriber efter de Sten, der sad i Bunden af Gletsjeren. Skurestribernes Retning viser os den Vej, Isen er gaaet hen over Danmark. De løse Blokke i Moræneleret viser ogsaa ofte Skurestriber, som de har faaet ved at glide hen over Underlaget.

Naar der skal rejses en stor Bygning, plejer man først at grave et dybt Hul til Kælderen og det Fundament, der skal bære Bygningen. Saa kan man se Forbipasserende standse op og se paa Arbejdet. Det interesserer os Mennesker at være med til at afsløre, hvad der findes i Jorden under vore Fødder. Det er altid spændende at grave dybt ned paa Steder, hvor Mennesker ikke har rodet før.

Det har naturligvis ogsaa stor praktisk Interesse for os at vide, hvad Jorden under os gemmer i sit Skød. Saa længe man ikke har

Profil af
Grøndalsboringen.

undersøgt det, kan man jo ikke vide, om der findes Rigdomme gemt dernede. Derfor borer man lange Rør ned i Jorden og undersøger de Lag, man støder paa.

Indtil 1936 havde København Danmarks dybeste Borehul. I Aarene 1894-1907 borede man i Grøndalen vest for Femte Juni Plads, og man naaede 861 m ned. Boringen fulgtes med stor Interesse; men for de Mennesker, der havde ventet at finde Kul, Olie eller Malme dernede, blev det en Skuffelse. Det var interessant at faa fastslaet, hvad Undergrunden bestaar af. Det mest imponerende Resultat var, at man fandt, at Kridtlaget er ca. 500 m tykt. Boringen viste følgende Lag:

0— 9,25 m Tørv, Ler, Sand og Grus —
Istid og Nutid.

9,25— 37,70 m Bryozokalk — Nyere Kridt.

37,70—533,00 m Skrivekridt — Kridttiden.

533,00—861,00 m Graa Mergel — Kridttiden.

Istid og Nutid er den Periode, hvori Mennesket har været til. I denne Periode ligger saaledes den historiske Urtid, Oldtid, Middelalder og Nyere Tid. Det Ler, Sand og Grus, man fandt til 9,25 Meters Dybde, har Isen efterladt. Tørven stammer fra de Planter og Dyr, der er indvandret efter Istiden.

Indskudt mellem Nyere Kridt og Istidsperioden finder man ellers paa Steder, hvor Lagene ligger uforstyrrede, Lag fra en tidligere Periode (Tertiærperioden); men dem maa Isen have fjernet her, da den skød sig hen over Landet. Boringen viser, at Isen i den sidste Del af Istiden har skuret hen over Bryozokalk fra den yngste Del af Kridtperioden. Bryozokalken har faaet sit Navn efter dens store Indhold af Bryozoer, Mosdyr, der henregnes til Ormene, men ellers af Udseende minder noget om Koraller. I Stevns Klint stikker Bryozokalken frem som et fast

sammenhængende Lag. Paa Møen har Isen skrabet Bryozokalken væk, saa kun Kridtet staar tilbage.

Skrivekridt dannes nu kun paa store Havdybder langt fra Land og i Have, der ikke har Tilløb af lerholdigt Vand. Da der hvert Aar kun afsættes et Lag som det tyndeste Papir, maa der være gaaet lang, lang Tid, før det mægtige Lag Skrivekridt blev færdigdannet paa Bunden af Kridttidens nordeuropæiske Hav. Den øverste Halvdel af Skrivekridtet indeholder vandrette, delvis sammenhængende Lag af sort Flint.

Ved Udgravninger i Bunden af Københavns Havn stødte man under Leret paa et Kalklag, som man har kaldt Crania-kalk efter en almindelig forekommende Forstening i den. Crania minder i sit ydre meget om en Musling; men den har en Rygskal og en Bugskal, medens Muslingerne har Højreskal og Venstreskal. Craniakalken fandtes navnlig i Sydhavnen. Den ligger oven paa Bryozokalken og er saaledes Overgangslaget til de Tertiærlag, som Isen har fjernet.

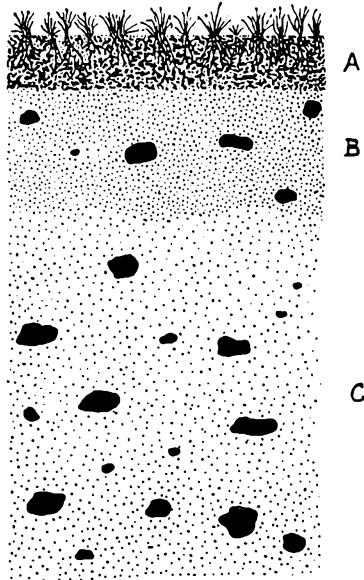

Crania.

Alt dette er Ting, som man ikke kan gaa hen og se paa; men vi har da ogsaa et Sted, hvor man kan faa Københavns faste Undergrund at se, og det er paa Saltholm, hvor der nu er en veritabel Bjergværksdrift i Gang for at bryde Saltholmskalken, der er en omdannet Bryozokalk fra Nyere Kridt. Man kan komme derover med Postbaaden fra Kastrup Havn. Man har gravet og hugget saa dybt ned i Kalken, at Bunden af Bruddet nu ligger et godt Stykke under Havets Overflade. Derfor maa man til Stadighed pumpe Vand bort. Saltholmskalken er haard og klingende, alle Hulrum er udfyldt med Kalkspat. En saadan Kalksten er udmærket til Kalkbrænding; man har da ogsaa brændt Saltholmskalk lige siden det 13. Aarhundrede. I Perioder holdt man op; men man er altid begyndt igen. De store Volde af Flint og kasseret Kalksten ved Havnen paa Saltholm giver et lille Indtryk af, hvor store Mængder Kalk der er brudt. For et Par Aar siden tog man kraftig fat for at komme dybere ned, fordi det blev moderne at bruge Kalksten til Facadebeklædning. Den pole-rede Saltholmskalk er meget smuk graa med et rigt Indhold af Bryozoer.

Vi har altsaa godt nok Rede paa Lagene fra Kridtperioden og det Nyere Kridt; men fra Tertiærperioden kender vi kun Craniakalken, der danner Overgangen fra Nyere Kridt til Tertiærtiden. Efter Tertiærperioden kommer Kvartærperioden, som man deler i Istiden og

Nutiden. Istiden er ikke helt rigtigt, det er bedre at sige Istiderne, for der har været tre Istider med mellemliggende Interglacialtider (Mellemistider), hvor Klimaet har været varmere, end det er nu. Man har ved Hjælp af Ferskvandsaflejringer kunnet regne ud, at der er gaaet ca. 10.000 Aar, siden den sidste Is trak sig tilbage fra Danmark.

Lerjordsprofil.

A Muld B Rødler C Blaaler

Hist og her i Moræneleret i Københavns Undergrund finder man nogle Ravpindelag, der, som Navnet siger, bestaar af Rav og Pinde. En Undersøgelse af Pindene viser, at de stammer fra Tiden lige før den første Istid. Isen har rodet dem op, og Smeltevandet har sorteret og aflejret Materialet i Morænen under København og flere andre Steder.

Man finder ogsaa Klumper af Ferskvandsslam (Gytje), hvis Indhold af Planter viser, at de stammer fra den første Interglacialtid. Disse Klumper hører sandsynligvis slet ikke hjemme her, men snarere noget mere østpaa.

Ved Udgravninger kan man se, at det Moræneler, der ligger lige under Mulden, er farvet rødgult af nedsivende Vand. Det er Lerets Jernforbindelser, der er rustede. Man kalder dette rødgyldige Moræneler Rødler i Modsætning til det dybere liggende Blaaler, der er graaligt.

Morænelerets Indhold af Sten viser os, hvor det er kommet fra, idet man kan følge de fleste Blokke tilbage til et ret begrænset Omraade i Skandinavien eller Østersøomraadet, hvor den tilsvarende Stenart findes som fastliggende Klippe. Fra Stenartens Hjemsted kan man følge de løse Blokke spredt som en Vifte i Isens Bevægelsesretning.

Et Hus paa Aaboulevarden, hvor man ved Hjælp af røde og gule Mursten har lavet en særpræget Facadebeklædning,

Til Bygninger er anvendt meget forskelligt Materiale. Det almindeligste er jo Mursten, røde Mursten, der er fremstillet af Rødleret, og gule Mursten, der er fremstillet af Blaaler. Da der findes mere Blaaler end Rødler, er de gule Mursten langt billigere end de røde. Derfor ser man ofte Huses Facader beklædt med røde Mursten, de regnes for de smukkeste, medens den øvrige Del af Bygningen er opført af gule Mursten. I flere Huse har man anvendt Mønstre af røde og gule Mursten til Facaden.

Løvrigt er der til Facadebeklædning, Søjler, Kunstværker m. m. anvendt saa forskelligartet Materiale, at vi her kun kan nævne nogle Eksempler. Mange Forretninger er beklædt med slebet Faksekalk eller Saltholmskalk, der er smukke til det Brug. I Faksekalken kan man som Regel se forstenede Koraller. Meget almindeligt anvendt er en italiensk Kalksten, (Travertin), der ligner Faksekalken, men er vand-

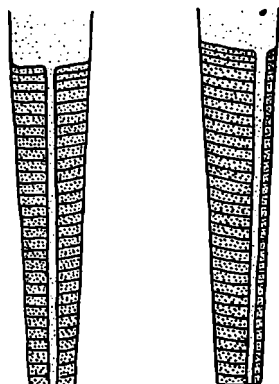
ret stribet af Huller. Travertinen er oprindelig Kildekalk, derfor den vandrette Stribning efter Aflejringen.

Overformynderiets Bygning i Holmens Kanal er beklædt med en sortflammet grønlandsk Marmor, som ogsaa vil blive anvendt ved den nye Statsradiofonbygning.

Overformynderiets Bygning i Holmens Kanal,
beklædt med grønlandsk Marmor.

Til Trappetrin i store Opgange er ofte brugt en anden Kalksten (Ortoceratitkalk), enten graa eller rød, fra Øland. Den har et rigt Indhold af Rester af en Art Blæksprutter (Ortoceratiter), der har boet i et langt kamret Rør.

To Ortoceratitformer, som man nemt
kan finde i Ortoceratitkalken.

Et Eksempel paa Oversigt over Materiale fra Jordskorpens forskellige Lag.

De ældste Stenarter er ca. 2000 Millioner Aar gamle.

Urtid		Granit. Elefantporten paa Carlsberg Bryggerierne (Hammer Granit). Sorte Gravsten er ofte Rønne Granit
		Gnejs. Østergade 27 (Bang) — over Indgangen
		Marmor. Marmorbroen og Marmorkirken (norsk Marmor)
Oldtid	Kambrium	Neksø Sandsten. Frihedsstøtten
	Silur	Ortoceratitkalk. Holbergsgade 2 (Ø. K.), Beklædning. Meget anvendt til Render, Fortovsfliser og Gulvfliser
	Devon	Larvikit. Hjørnet af Antoniegade og Kr. Bernikowsgade (Crome & Goldschmidt)
	Kul	Almindelige Stenkul
	Perm	Køkkensalt
Middelalder	Trias	Marmor, italiensk. Østergade 52 (Illum). Mange Marmorstatuer
	Jura	Donaukalksten. Politigaardens runde Gaard — Beklædning og Gesimser
	Kridt	Cement er fremstillet af Skrivekridt
		Limsten. Kristkirken (Enghave Plads) og Brønshøj Kirke
		Faksealk. Nørreport Station. Ørstedsparken — Piller ved Indgangen og ved Broen. Flere Sparekasser og Forretninger
Flint. Den engelske Kirke ved Langelinie. (Kirker i Sydøst-England er bygget af Flint)		
Nyere Tid	Tertiær	Færøsk Basalt. Østergade 27 (Bang)
	Kvartær	Mursten. Fremstillet af Moræneler
		Kildekalk (Travertin). Bagmuren paa Genforeningsmonumentet paa Triangelen. Mange Sparekasser og Butikker

Ud over disse Kalkbjergarter har man i vid Udstrækning benyttet andre Stenarter. Slebet Rønne Granit er sort, og slebet Hammergranit rødlig. Flere store Forretninger har anvendt Larvikit fra Oslo-fjorden til Beklædning. Den er nem at kende paa sit Indhold af ret store Feldspatkorn, der skinner som Perlemor.

Minealogisk Museums Gaard med den 3400 kg tunge Meteorsten, som Knud Rasmussen har ført hjem fra Grønland.

Man kan i København finde Materiale fra alle Jordperioder. Det Materiale, der er nævnt i Oversigten, er kun ganske faa Eksempler, plukket ud af en broget Mangfoldighed. I Nørregaard: Naturlige Bygningssten i København (80 Øre) kan man finde en Oversigt over og en Beskrivelse af det forskelligartede Materiale, der er anvendt til Bygninger og andet i København.

Ved Besøg paa Danmarks Akvarium i Charlottenlund bør man ogsaa lægge Mærke til de Stenarter, som man har anvendt dér. En Beskrivelse af Stenarterne findes i Akvariets Vejledning for Besøgende. Mineralogisk Museum paa Østervoldgade har udstillet et rigt holdigt Materiale til Belysning af alt, hvad der har Interesse for Jordbundshistorie. I Gaarden er udstillet mange større Blokke. Et Besøg paa dette Museum vil vise noget af Interesse for enhver.

LITTERATURHENVISNING

- E. M. Nørregaard: Oversigt over naturlige Bygningssten anvendt i København.
- G. Gruelund: Geologiske Ekskursioner i Københavns Omegn.
- G. Gruelund: Jorden under vore Fødder.
- V. Milthers: Nordøstsjælland's Geologi.
- S. A. Andersen: Det danske Landskabs Historie.
- A. Rosenkrantz: Danmarks Geologi.
- Victor Madsen med flere Medarbejdere: Oversigt over Danmarks Geologi (Danmarks geologiske Undersøgelse V. Række Nr. 4).

KØBENHAVNS DYRELIV

Pattedyr.

Er der andre vildtlevende Pattedyr i København end Rotter og Mus? Ja, det er der, og det vil sikkert forbyvse de fleste, at af de 36 Pattedyrarter, der lever paa Sjælland, kan man finde over Halvdelen indenfor Hovedstadens Grænser. Det siger imidlertid sig selv, at under saa ugunstige Forhold, som en Storby byder Dyrene, drejer det sig ofte kun om et Faatal af Eksemplarer af de forskellige Arter, og tit er det kun Tilfældigheder, der har bragt dem indenfor Byens Grænser. Det gælder for Eksempel for nogle af Rovdyrenes Vedkommende.

For 70 Aar siden kunde man hver Sommeraften se en *Grævling* traske nede i en Grøft ved Peblingsøen, og det til Trods for, at der færdedes Hundreder af Mennesker paa Stien lige langs med Grøften.

For et halvt Aarhundrede siden var *Grævlinger* endnu ret almindelige i København, og saa sent som i 1905 levede der et Par i botanisk Have i Observatoriebakken.

Det gamle Frederiks Hospital i Bredgade havde jævnligt Besøg af *Grævlinger*. En af dem kom Nat efter Nat paa Besøg fra Kastleget; den travede ned ad Bredgade, svingede ind ad den aabentstaaende Gitterport og gav sig ganske ugenert til at gennemrode Skarnkasserne.

I 1922 naaede en *Grævling* helt frem til Nørreport. Den var ved Midnatstide gaaet langs Skinnerne, og var gennem Tunnelen naet frem til Stationen. Her blev den opdaget af et Par Portører, der slog den ihjel med en Svaber, hvorpaa de overdrog den til Zoologisk Museum.

I Sommeren 1935 laa der en Grævling og sov i en Have i Helle-
rup. Man troede, den var syg og sendte Bud efter Dyreværnsfor-
eningen. Men i samme Øjeblik, der kom Folk i Haven, sprang Græv-
lingen op, brasede gennem Hegnet og forsvandt.

Grævling.

Endnu den Dag i Dag er der Grævlinger omkring Bispebjerg Ho-
spital og andre Steder i Byens Udkant.

Nu om Dage er der kun Ræve i Søborg og i Kvarteret omkring
Bellahøj; men i 1860'erne var der blandt andet saa mange i Frede-
riksberg Have, at de helt havde undermineret den kinesiske Pavillon.

Nogle Aar senere, efter at Rævene var blevet fredet i Søndermar-
ken, formodentlig paa Grund af de altfor mange Mus, hændte det en
Vinter, at en af Rævene trængte ind i Zoologisk Have for at snappe
en And. Der blev sat en Fælde i Tjørnehækken ud til Roskildevej;
og Ræven gik i Fælden.

Husmaaren er det eneste Rovdyr, der er fast Beboer i den indre
By, og der er mange af dem, selv om det er meget sjældent, man faar
dem at se.

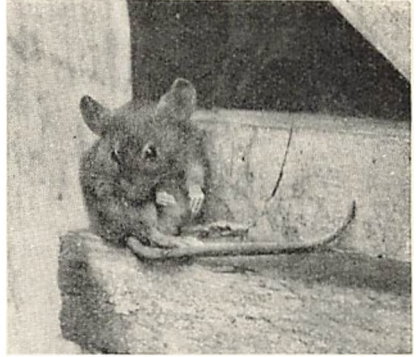
I den sidste halve Snes Aar er der fanget Husmaarer blandt
andet i Botanisk Have, paa Arsenaløen og ved Damhussøen.

Falcks Redningskorps blev i Foraaret 1933 kaldt ud til Søborg

for at rydde op i en gammel sammenstyrtet Lade. En af Folkene hørte en klynkende Lyd imellem Bjælkerne og Murstenene og fandt tre smaa blinde Maarunger ganske uskadte. Han tog dem med hjem paa Korpsets Hovedstation og flaskede dem op. Maarungerne var

Husmaar.

Husmus.

tamme som Kattekillinger og blev med Tiden nogle fortræffelige Rottejægere.

I Juni 1938 blev der opdaget en Maar i en af Palæhaverne ved Amalienborg Slot. Den var kommet op i et af de høje Træer, hvor der er Kragereder, og Kragerne lavede et saadant Spektakel, at det endte med, at de omkringboende ringede til Falcks Redningskorps. Efter at have prøvet forgæves paa at fange Rovdyret med en Ketcher, greb en af Redningsfolkene til Bøssen og skød Husmaaren.

I Juni 1936 fik jeg en lille Maarunge, der var gaaet i en Fælde ude paa Frederiksholm. Jeg havde den nogle Uger hjemme hos mig og bragte den derpaa til Zoologisk Have.

Vore to mindste Rovdyrarter *Hermelinen* og *Bruden* skal til Stadighed være at se i Københavns Yderdistrikter.

Odderen lever endnu i flere af de gamle Voldgrave, og det er ikke mere end nogle faa Aar siden, der blev fanget et Par Odderunger paa Christianshavn.

En gammel Mand, der skulde fyre op i Kedlerne hos Bur-Wain paa Refshaleøen, saa en tidlig Morgen et Par Killinger lege i Græsset. Han satte sig paa Hug og kaldte paa dem; men i samme Øjeblik — saadan fortæller han selv — foer et Vilddyr op paa Ryggen af ham. Manden rejste sig rædselslagen op og saa nu Dyret slæbe afsted med Killingerne og forsvinde i det høje Græs. Det var en Od-

der, der havde været paa Aalefangst i Kanalen, og som var ilet sine Unger til Undsætning, da den formodede, de var i Fare.

Ligesom der er mange Rovdyrarter i København, er der ogsaa mange forskellige Gnavere, og Musene og Rotterne er de almindeligste.

Den almindeligste af Musene er *Husmusen*, et lille fredeligt Dyr, der er ret almindeligt i gamle Huse.

I en halv Snes Aar boede jeg i en Lejlighed i den indre By, hvor der var mange Husmus. Der gik næsten ikke en Aften, uden at vi fik dem at se. De pilede hen over Gulvet, op ad Gardinerne og langs med Gardinstængerne og aad alt spiseligt, som ikke var godt gemt i lukkede Daaser og Kasser. Vi fandt os en Tid lang i deres Unoder, men til sidst blev det dog for meget af det gode. Da vi kom hjem fra Sommerferie, havde de bygget Rede i Gardinerne og gnavet store Huller i Gardinstoffet. Det var et Nummer for groft, og vi startede en alvorlig Udryddelseskrig med Gift og Fælder og Tilmuren af alle Musehullerne. En Maaned efter var der ikke en eneste Mus tilbage; men der havde maaske i det hele taget ikke været særlig mange.

Oprindelig hørte Husmusen ikke hjemme i Europa; men allerede i Oldtiden kom den til Sydeuropa fra sit Hjem i Asien. Nu er den udbredt over hele Kloden, hvor der er Mennesker, og den bliver stadig ført fra Sted til Sted med Skibe og Sække og Kasser med Fødevarer. Her i Danmark er den almindelig i Byerne, hvor den er at finde fra Kælder til Kvist. Men den er ogsaa almindelig ude paa Landet, og man finder ofte Masser af Husmus ude paa Markerne, naar Kornet bliver kørt i Lade.

Husmusen har en ensfarvet graa Pels og er ikke altid let at se, navnlig naar den sidder musestille. Den klatrer med stor Behændighed op ad tynde Snore og stejle Mure, blot de ikke er altfor glatte. Den lever mest af Ost, Flæsk, Brød og Sukker, men kan ogsaa tage til Takke med Sæbe og Stearinlys, og i Mangel af bedre gnaver den Papir.

Er det ikke altid let at faa Øje paa Husmusen, saa kan man til Gengæld altid lugte den, for den har en ganske ejendommelig og stram Lugt. Af den Grund er det meget ubehageligt at have Husmus i Fangenskab, selv om man sørger for den mest gennemførte Renlighed. De trives godt paa Vand og Brød og formerer sig meget hurtigt. Hver anden eller tredie Maaned føder de 6—10 Unger, og Ungerne kan allerede formere sig, naar de er to Maaneder gamle.

I strenge Vintre kan *Skovmusen* trænge helt ind i Husene i Byens Yderdistrikter. Den er større end Husmusen med brun Ryg og lys Bug. Den har store Ører og store Øjne, og i Modsætning til de andre Mus springer den ganske udmærket.

Dværgmusen er fanget i et Par Eksemplarer paa Frederiksholm og ved Skydebanerne paa Amager. Den plejer at holde til i Havremarker, hvor den bygger sin lille kuglerunde Straarede et Stykke oppe i Straaene. Dværgmusen klatrer med stor Behændighed i Straaene og kan — som det eneste af alle Danmarks Dyr — bruge Halen til at holde fast med som Snohale.

For et Par Aar siden — i August 1937 — fandt jeg paa Frederiksberg en *Markmus* i en Lyskasse, hvor Dyret aabenbart var faldet ned ved en Fejltagelse. Selv om Markmusen er det almindeligste Pattedyr i Danmark, saa er den kun fundet nogle faa Gange i København, og vistnok aldrig inde i den gamle Del af Byen.

Markmusen har kortere Ører og Hale end de andre Mus; den har brun Pels og ganske korte Ben, men løber alligevel hurtigt henover Jorden. Den kan faa indtil seks Kuld Unger i Løbet af Sommeren; men den har ogsaa mange Fjender, der holder Antallet nede. Kat, Ræv, Grævling, Hermelin, Brud, samt Ugle, Musvaage og andre Rovfugle æder en Mængde Markmus.

Vandrotten ligner en stor Markmus. Den lever helst i Nærheden af Ferskvand og er fanget i Vanløse, Husum, Bispebjerg og lignende Steder i Byens Periferi. Den lever af Korn, Bark, Nødder og anden Planteføde. Den kan sommetider gøre Skade i Byens Kolonihaver ved at samle Forraad af de nedkulede Kartofler.

Husrotten er ret sjælden i København. Endnu for hundrede Aar siden var den almindelig over hele Byen; men nu er den fortrængt af den større og stærkere *Vandrerotte*, saa den næsten kun er at finde i Terrænet omkring Havnen, hvor der stadig kan komme nye Dyr til med Skibene. Husrotten, der udelukkende lever af Planteføde, er sort og har længere Hale og Ører end den brune Vandrerotte.

Der er Myriader af Rotter i Hovedstaden: paa Lossepladser saavel som i Lagerbygninger, i Kældre saavel som i Gaarde, i Centrum af Byen saavel som i Udkanten. Der er Grund til at omtale Rotterne noget udførligere, baade fordi de ødelægger og æder for Millioner af Kroner, og fordi de er samfundsskadelige som livsfarlige Smittebærere.

Overalt paa Lossepladserne, men mest langs Kanten, hvor det friske Skrald bliver losset af, vimler det med Rottehuller, ofte saa

tæt ved Siden af hinanden som Borehullerne i et Hyttefad. Naar Rotterne har Unger i Reden, lever Hannerne for sig selv og graver Huler med baade Sovested og Spisested. Rotterne er meget renlige, blandt andet har de smaa Aftrædelsesrum i deres Gange; men til Gengæld har de meget Utøj.

Rundt omkring i Byens Parker er der ogsaa mange Rotter. De holder til nede ved Søerne og Kanalerne, og man kan tit se dem svømme ude i Vandet med Knurhaarene i Vandskorpen, naar de for Eksempel er paa Jagt efter Ællingerne. Rotterne tør ikke angribe Ællingerne, saalænge de er samlet omkring Moderen; men hvis en af dem sækker agterud eller vover sig ud paa egen Haand, er det ude med den. Rotten trækker den ned under Vandet og æder den.

Naar der skal rives gamle Huse ned, staar de som Regel først tomme i nogen Tid, saa der bliver Lejlighed til at faa fanget og dræbt Rotterne, at de ikke skal vandre fra de forladte Bygninger over til Naboejendommene.

Vandrerotten stammer fra Indien og Persien; men i Aaret 1727 fordrev Hungersnød og Tørke Rotterne fra deres Hjemland; i millionvis begav de sig paa Vandring, og paa faa Aar naaede Vandrerotterne paa deres Verdenserbringstogt frem til Europa. I Løbet af de to Aarhundreder, der er forløbet siden da, har de bredt sig til Jordens fjerneste Egne. Hvor Kulturen rykker frem, følger Rotterne Trop.

Men værst af alt var, at de førte Pesten — Den sorte Død — med sig. Det var Husrotterne, der paa den Maade var med til at hæрге Europa i Middelalderen, længe inden Vandrerotterne vandt Indpas. Pesten udbrød blandt Rotterne; og Lopperne sprang fra de pestbefængte Rotter over paa Menneskene og smittede dem. I det 14. Aarhundrede døde der i Løbet af 5 Aar 25 Millioner Mennesker af Pest i Europa.

Det er ikke blot Pesten, der spredes gennem Rotterne. Paratyfus, den Weillske Sygdom og muligvis ogsaa Mund- og Klovsyge er Sygdomme, som Rotterne er med til at sprede.

Man prøvede i gamle Dage paa alle mulige og umulige Maader at bekæmpe Rotterne. For et Par Hundrede Aar siden var der for Eksempel et dansk Sogn, der ligefrem udtog Stævning imod Rotterne og dømte dem til at fortrække. Frederik II var klogere; han ansatte en Kammerjæger til at holde Staldene, Tøjhuset og Proviantgaardene fri for Rotter.

Det er nemlig ikke blot som Smittebærere, at Rotter er skadelige;

de kan æde Kyllinger og Ællinger, Kaniner og Lam, Smør og Ost, Korn og Kartoffler og alle mulige Slags Madvarer. De gnaver Træværket i Stykker i Husene, underminerer Jorden med deres lange Gange. Det er Millionbeløb, Rotterne ødelægger for aarligt her i Landet. Hvis vi regner med, at en Rotte æder for 1 Øre om Dagen og gør Skade for 3 Øre ved at gnave i Træværk og underminere Jorden, saa koster en Rotte os 4 Øre om Dagen eller 14-15 Kroner om Aaret. Hvis der, som det hævdes, gennemsnitlig er 5 Rotter pr. Indbygger i Danmark, kommer vi op paa en Ødelæggesessum af over 250 Millioner Kroner!

Det er et besværligt Arbejde at faa Rotterne udryddet, for de formerer sig med en utrolig Hurtighed. De faar mellem 4 og 10 Unger 4-5 Gange om Aaret. Naar Ungerne er et halvt Aar gamle, er de formeringsdygtige; men mærkeligt nok bliver Rotter ikke mere end 2-3 Aar gamle.

Hvis vi nu regner med, at Rotterne faar 8 Unger om Aaret, saa nar Parret faaet 32 Unger i Løbet af ét Aar; men deres første Kuld har allerede naaet at faa to Hold Unger, og det andet ét Hold o. s. v., o. s. v. Hvis ingen af Rotterne omkommer, og hvis der er lige mange Hanner og Hunner, der alle er forplantningsdygtige, kan det ene Par i Løbet af to Aar blive til over 15.000 Rotter. Hvis vi tog dem alle 15.000 og lagde dem i en lang Række Hoved ved Hale, saa vilde de naa fra Raadhuspladsen, ud ad Vesterbrogade, og videre ad Roskildevej forbi Zoologisk Have og helt ud til Damhussøen.

Hvad er der at gøre for at bekæmpe disse Skadedyr?

Man kan hindre Rotterne Adgang til Skjulesteder og Føde. Grundejerne skal rette sig efter en Række Regler: Skraldebøtter skal have tætsluttende Laag; Døre til ubeboede Kældere og Lofter skal holdes lukkede om Natten; der skal gøres rent omkring Affaldsbeholderne inden Mørkets Frembrud o. s. v.

Præmiering er anvendt med god Virkning overfor Ulve, Sæler, Egern, Skarve og Oldenborrer. Rottepræmieringen foregik paa den Maade, at Rottefængerne stillede med Halerne af de dræbte Rotter og fik udbetalt Præmien. I Perioden 1907-22 blev der alene i København udbetalt 345.000 Kroner i Præmier.

Der er ogsaa Rotternes naturlige Fjender: de vilde Rovdyr og Rovfuglene, Hunde og Katte. Af Fælder er der Klapfælder, som tager een Rotte ad Gangen, og Rusefælderne, der kan rumme op til 30 Rotter paa een Gang.

Saa er der Giftpræparater: Stryknin, Rottekrudt og flere andre,

samt Bora-Røggas og lignende giftige Luftarter, der kvæler Rotterne i deres Gange og Huler.

Man bruger ogsaa Præparater, der er lavet af Bakteriekulturer, hvoraf det kendteste er Ratin. Det bliver hældt paa Franskbrødstæringer, som saa bliver pakket ind og lagt ud til Rotterne. Efterhaanden som Bakterierne formerer sig inden i Rotten, bliver den sløv, æder ikke mere og dør i Løbet af kort Tid.

Den nye Rottelov vil forhaabentlig bevirke, at Rottefaren vil blive stærkt formindsket; en total Udryddelse af Rotterne er sikkert en Umulighed.

Allerede før Verdenskrigen husker jeg at have set *Egern* i Træerne paa Vestre Boulevard, og senere i de store Alléer paa Østerbro og flere andre Steder rundt i Byen. Der er flere Gange iagttaget *Egern* i Botanisk Have og endogsaa i Træerne omkring Hesten paa Kongens Nytorv. I 1936-37 var der i hundredevis af *Egern* i Søndermarken og i Frederiksberg Have, hvor de gjorde saa stor Skade paa Ungtræer og Fuglereder, at Statsskovtilsynet til sidst maatte gribe ind. Man gik skaanselsløst til Værks, og alene i en enkelt Uge i August 1937 blev der skudt 30 *Egern* i Søndermarken. Men endnu er der mange tilbage.

Man ved ikke med Bestemthed, hvor alle de mange *Egern* er kommet fra. En Del af dem er sikkert ved egen Hjælp trængt ind i Byen fra Charlottenlund Skov og Dyrehaven; andre er ganske afgjort undsluppet fra Fangenskab eller ligefrem blevet sat ud. Jeg saa blandt andet engang 3-4 *Egern* smutte ud af et Bur i Tivoli og forsvinde i Trækronerne.

For 50-75 Aar siden var det ikke ualmindeligt at træffe *Harer* i København, selv indenfor Voldene, og for ikke meget mere end en halv Snes Aar siden var det mange Steder i Udkanten af Frederiksberg iagttaget, at *Harerne* i strenge Vintre trængte ind i Haverne og gnavede Barken af Frugttræerne. I September 1934 sprang der en Hare fra Søndermarken ud paa Valby Langgade, hvor den blev kørt over af en Bil. Der er stadig *Harer* paa Terrænet ved Valby Gasværk, omkring Bellahøj og andre Steder i Byens Udkant, hvor der endnu er Marker og Fællede.

Der er tolv forskellige *Flagermusearter* her i Landet, og deraf er i alt Fald de ni af dem paavist i København.

Men selv om der er mange *Flagermus*, saa er der sikkert ikke

mange Mennesker, der rigtig har faaet disse mærkelige flyvende Skygger at se, som saa ofte forveksles med Svaler.

En Juniaften 1869 fløj der ikke færre end 3-400 Flagermus ind ad Vinduerne i Kommunehospitalet og vakte den største Forfærdelse hos de Syge. Dyrene blev slaaet ihjel og samlet sammen i et Par store Torvekurve. Det havde samme Aften været et voldsomt Uvejr, hvorunder der var blæst to store hule Piletræer omkuld paa den daværende Kærlighedssti udenfor Hospitalet, og paa den Maade var Flagermusene blevet hjemløse.

Da Telefonbygningen i Nørregade skulde bygges, blev der i Marts 1907 under Nedrivningen af et gammelt Hus fundet flere Hundreder Skimmelflagermus. Arbejderne bragte 70 af dem over paa den anden Side Gaden til Zoologisk Museum.

Naar man pludselig opdager saadan en Mængde Flagermus, vil det naturligvis vække Opsigt; men Flagermusene har ogsaa været med til at vække Opsigt paa en anden Maade her i København.

I stille og milde Efteraarsaftener kan man høre en fin pibende Lyd i Gader og Stræder. Lyden kommer fra oven; men naar man kigger i Vejret, plejer der ikke at være noget at se. Der var nogen, der troede, at Lyden kom fra Sporvejsledningerne, og andre troede, at Lyden stammede fra Rotter, der løb i Tagrenderne eller fra Faarekyllinger eller fra den store Aftensværmer Dødningehovedet.

Det endte med, at der blev nedsat en hel lille videnskabelig Kommission, der skulde se at finde ud af det. Og det lykkedes ogsaa. Det viste sig at være Flagermusehannerne, som peb i Parringstiden, der netop indtræffer om Efteraaret. Som Bevis lykkedes det at skyde en Hanskimmelflagermus, mens den var lige midt i et Piv. Man havde først skaffet Politiets Tilladelse til at skyde den, for Flagermusene er heldigvis fredet allesammen; de æder en Masse skadelige Insekter og gør saaledes udelukkende Nytte.

For et Par Aar siden fik jeg en Skimmelflagermus. Den var faldet ned i en Gaard tæt ved Frederiksberg Have og havde beskadiget den ene Vinge.

*Dværgflagermuse*n, der ligesom Skimmelflagermuse

n er ret almindelig i København, ser man hyppigt paa stille Sommeraftener langs Søerne, i Parkerne og paa Kirkegaardene og ogsaa i Villahaverne.

Den største danske Flagermuseart er *Brunflagermuse*n, der blandt andet lever i Søndermarken og Frederiksberg Have.

Det er mest de tre her nævnte Flagermus, man kan faa at se; men der findes som sagt mange flere Arter i København.

Det hører til Undtagelserne at se Flagermus i Vinterhalvaaret, for de fleste af dem sover Vintersøvn saa dybt, at der skal en rigtig solvarm Aprildag til for at faa dem vækket. Naar Flagermusene sover Vintersøvn, ser de fleste af dem ud, som om de er døde. De er kolde, og Hjerteslaget er næsten ikke til at mærke. De ligner smaa rynkede Læderlapper, og der er intet, der tyder paa, at de i Virkeligheden er saa fremragende Flyvere, at ikke engang Svalerne kan maale sig med dem.

Kort efter at Flagermusene er kommet frem af deres Vinterkvarter, bliver Ungerne født. Forklaringen er den, at Parringen foregaar om Efteraaret, mens Befrugtningen først sker om Foraaret, naar Dyrene begynder at røre paa sig igen. Hele Vinteren holder Sæden sig levende inde i Hunnerne.

Der findes næppe nogen københavnsk Park eller Kirkegaard, der ikke rummer *Pindsvin*. Selv i baade større og mindre Privat haver kan Pindsvinet holde til; men da det næsten udelukkende færdes ude om Natten, er der maaske ikke saa mange, der har faaet det at se. Hører man en Sommeraften noget snøfte og snuse ude i Haven, saa er det sikkert et Pindsvin, der er ude for at jage.

Jeg fandt et i min Have forrige Efteraar. Det standsede op, kradse lidt i Jorden med de kraftige Kløer og snuste til højre og venstre. Først fandt det en lille Agersnegl og aad den under livlig Knasen og Smasken. Bagefter kom Turen til en lang Regnorm. Saa fortsatte Pindsvinet og forsvandt ind under nogle Buske.

En Septemberdag for nogle Aar siden fandt jeg et Pindsvin paa Bunden af en Lyskasse. Det viste sig at være en lille Han paa mellem 1 og 1½ Maaned. Den var godt i Stand og vejede 225 gr. Og hvad der var det mærkeligste ved det hele: den havde næsten ingen Lopper. Ellers er Pindsvin nogle af de mest loppebefængte Dyr, der eksisterer. Engang tog jeg et Pindsvin op i Haanden, og et Minut efter var min Haand sort af Lopper.

Jeg fik hurtigt gravet nogle Regnorme til det lille Pindsvin, og det gav sig straks til at æde dem. Man kunde høre, hvordan Jorden knasede mellem Tænderne, alt medens den smaskede velbehageligt. I Løbet af den første Dag aad den 32 Regnorme.

I de følgende Dage varierede jeg dens Kost, og den gik ikke af Vejen for noget; den spiste Æbler, Pærer, Bananer og Vindruer med

lige stort Velbehag; den gnaskede Snegle, haardkogte Æg, Smørrebrød og Kartoffler i sig; og med stor Iver gnavede den Karbonadeben og Rødspætteskrog. Resultatet var ogsaa, at den tog næsten 100 gr paa i Løbet af den første Maaned.

Der var kun een Ting, Pindsvinet ikke kunde taale. Jeg gav den en Dag lidt Kærnemælk, som den straks gav sig til at drikke. Et halvt Minut efter kastede den det op, men gav sig straks til at slikke det i sig igen. Jeg gav den lidt mere Kærnemælk, som det gik paa samme Maade med. Saa fik den en Portion Sødmælk ovenpaa, og det beholdt den i sig. Men der var ellers ikke noget i Vejen med Pindsvinet, for den næste Dag satte den Rekord ved at æde 79 Regnorme i Træk.

Pindsvinet blev hurtigt saa tamt, at jeg kunde tage det op i Haanden, uden at det rullede sig sammen; og naar jeg strøg det langsomt hen over Ryggen, lagde det Piggene ned, saa de allesammen pegede bagud. Jeg siger allesammen, for det drejer sig om ikke mindre end 16.000 Pigge. Den holdt ogsaa meget af at blive loppet, men der var som sagt ikke nogen større Fangst.

En Eftermiddag lagde jeg en Snog ind i Buret. Pindsvinet lugtede straks, at der var noget paa Færde og snappede flere Gange efter Snogen uden rigtig at faa fat. Endelig — efter en halv Snes Forsøg — fik den Tag i Nærheden af Haleroden og bed til, saa det knasede; derpaa slap den Taget og fik fat lidt højere oppe. Paa den Maade knuste den et langt Stykke af Rygraden, og saa gav den sig til at æde Snogen. Den begyndte med Halen og aad sig langsomt fremefter, til den efter et Kvarters Forløb naaede frem til Hovedet, og det forsvandt ogsaa. Men saa var Pindsvinet saa forspist, at det ikke orkede mere den Dag.

Pindsvinet kan ogsaa tage Kampen op med Hugorme. Det er meget vanskeligt for Hugormen at ramme Pindsvinet, der er saa godt beskyttet af sine Pigge; men selvom Hugormen faar ramt Pindsvinet — og det er der Eksempler paa — saa virker Giften kun meget lidt paa det haardføre Dyr.

Muldvarpen lever ikke inde i Byens Haver og Parker; men ude i Brønshøj, Vanløse og Bispebjerg er der saa mange, at de tit kan genere Haveejerne med deres Muldskud. Muldvarpen er forøvrigt ikke ene om at lave Muldskud. Vandrotten kan ogsaa gøre det; men dens Skud er ikke saa store og plejer at være mere langstrakte.

Muldvarpens Skud er omtrent lige store allesammen — med en

enkelt Undtagelse. Det er af Dobbeltstørrelse og skjuler Reden, hvor Muldvarpen har sine fire-fem smaa lyserøde Unger liggende.

Muldvarpen er ogsaa meget graadig, og den viger hverken af Vejen for Mus, Frøer eller Snoge. Den æder ogsaa mange Insekter og Larver, men mest af alt gaar det ud over Regnormene; og det er væsentligt fordi den gør det af med saa mange af disse Nyttedyr, at den ikke — saadan som Pindsvinet og Flagermusen — er totalfredet.

Naar Muldvarpen har fundet en Regnorm, søger den straks efter Byttets Hoved, som den finder ved at føre Trynen ned langs Siden af det. Regnormen er nemlig beklædt med smaa Børster, der er rettet bagud. De er saa fine, at man ikke kan se dem, men nok føle dem. Hvis man stryger Fingrene hen over en Regnorm, vil man føle, at den er ru, naar man stryger den bagfra-fortil, og glat, naar man stryger den anden Vej. Det er en sikker Maade til at afgøre, hvad der er for og bag paa en Regnorm. Naar Muldvarpen har faaet fat i Byttets Hoved med Tænderne, presser den Forpoterne fast ind imod Regnormens Sider, stryger Mulden af den og presser undertiden ogsaa Jorden helt ud af Tarmene paa den.

Baade *Den almindelige Spidsmus* og *Vandspidsmusen* er fundet indenfor Byens Grænser. Det er hurtige og sky Dyr, og man skal have Øjnene med sig for blot at faa et Glimt af dem, naar de styrter afsted over Jorden og forsvinder ned i deres Gange. Det er ret sjældent, man faar Spidsmusen at se i levende Live, men saa meget des oftere finder man døde Spidsmus liggende paa Jorden. Hvorfor? Jo, Sagen er den, at mange af disse smaa Væsener bliver dræbte af Maare, Katte og Ræve; men naar Rovdyrene først har sat Tand i dem, skal de ikke have mere med dem at gøre, for Spidsmusene har nogle Kirtler paa Siden af Kroppen, og de udskiller en stærk Vædske, der giver Dyret en meget ram Smag. Derimod æder Rovfuglene — Musvaager og Ugler — dem uden Betænkning.

Selv om der altsaa i og for sig lever forbavsende mange Pattedyrarter indenfor Byens Grænser, saa er det kun et Faatal af dem, der er fastboende i den indre By, nemlig: Husmaar, Rotter, Mus, Flagermus og Pindsvin.

Fugle.

I København findes der saa mange forskellige Fuglearter — nogle i tusindvis, andre kun iagttaget enkelte Gange, baade Standfugle og Trækfugle — at der ikke kan blive Lejlighed til at komme ind paa dem allesammen.

Der er en Ornitolog, som gennem femten Aar har studeret Fuglelivet i Østre Anlæg og Botanisk Have, og blot paa det Areal har han iagttaget 87 forskellige Arter eller over en Fjerdedel af Danmarks Fuglefauna. Saa det siger sig selv, at Artsantallet for hele København maa være væsentligt større.

Graaspurven er saa almindelig og saa velkendt en Fugl i Byen, at man knapt lægger Mærke til den, naar den hopper omkring ude paa Gaden eller i Havernes og Parkernes Gange. Den er hensigtsmæssigt bygget til Gade- og Byliv, med de korte kraftige Vinger, som den kan komme til Vejrs med i en Fart, og med det korte, stærke Næb, der passer godt til baade at tage Insekter og Frø med og til Gennemrodning af Hestepærer og andet Affald.

Graaspurven er ikke ensfarvet graa; den har hele fire Farver i Fjerdragten, i alt Fald Hannen med den sorte Plet paa Hals og Bryst, med den graa Isse og de hvidplettede nøddebrune Vinger.

I aarevis var der Tusinder af Spurve i Helligaandskirkeens Træer ud mod Strøget. Om Aftenen, naar de allesammen sad i Trækronerne og kvidrede, inden de faldt til Ro, var det saa at sige umuligt at passere Stedet uden at faa en Erindring med hjem paa Frakken. Men for nogle Aar siden flyttede alle Spurvene pludselig væk og er ikke siden kommet tilbage. Der opstod forskellige Forklaringer paa Fænomenet: nogle mente, det var fordi, der ikke mere blev lagt Foder ud til dem fra et nærliggende Bageri, andre holdt paa, at det skyldtes Utætheder i Gadens Gasrør, og atter andre gættede paa, at det var en Natugle, der havde skræmmet Smaafuglene bort.

Skovspurven ligner *Graaspurve-Hannen*; men er brun paa Oversiden af Hovedet og har en sort Plet paa Kinden. Den er ikke nær saa almindelig som *Graaspurven*; men man kan tit se dem i Flok sammen, og saa er det nemt at se Forskel paa de to Arter. *Skovspurven* er mindre og finere bygget. Den kan lige akkurat slippe ind af Mejskassernes Indgangshul og ruge derinde, hvorimod *Graaspurven* er lige et Nummer for stor.

Nu og da kan man i Gadens Spurveflok se nogle Fugle, der ligner *Hungraaspurve* med en graagrøn Tone. Det er *Grønirisker*. Hannen er mere gulgrøn end Hunnen og bliver tit antaget for en Krydsning mellem en Spurv og en Kanariefugl. Forvekslingen er saa meget rimeligere, naar man først har hørt *Grøniriskens* synge, for dens Sang minder mest af alt om Kanariefuglekvidder.

Bogfinken, der ellers er en udpræget Skovfugl, er ogsaa almindelig i Byen. De fleste *Bogfinker* er Trækfugle, men mange af Hannerne

bliver hos os Vinteren over. Allerede i Februar kan man høre dem begynde deres Sang med nogle smaa Pift; men først et godt Stykke hen i Marts synger de af fuld Hals. Og omkring St. Hansdag hører de op igen.

Det er ikke ualmindeligt at se Bogfinker tigge Brødkrummer ved Fortovskaféerne, og at Bogfinken er trængt helt ind i Byens Hjerter viser den Kendsgerning, at man engang fandt en Bogfinkerede i et af Træerne paa Kongens Nytorv.

Den graagrønne *Rødhals* med det rustrøde Bryst er vel den Fugl, der er mest tillidsfuld. Den er en sikker Gæst i Byens Parker og Haver fra det tidligste Efteraar og til langt hen paa Foraaret; men den ruger her vistnok ikke.

Naar man graver i Haven, betænker Rødhalsen sig ikke paa at smutte omkring mellem Benene paa een for at finde Larver og Orme i den opgravede Jord. Og med lidt Taalmodighed kan man faa den haandtam; der er heller ikke noget i Vejen for, at man en skønne Dag kan faa Besøg af den helt ind i Stuen.

Nu om Dage hører *Solsorten* til de almindeligste og bedst kendte Byfugle; den bygger Rede selv i de mindste Rækkehushaver, og Sommeren lang hører man dens Sang fra Hustage og Skorstene. Men for blot 30-40 Aar siden var *Solsorten* en sky Skovfugl, som meget sjældent saas i København.

Solsorten er en af de Fugle, der begynder at synge allertidligst, i Februar eller Begyndelsen af Marts. For to Aar siden hørte jeg en *Solsort*, der sad og sang i Toppen af et Birketræ paa Femte Juni Plads allerede den 23. Januar. Men *Solsorten* maa ogsaa være tidligt paa Færde, for den skal naa at udruge to Kuld Unger i Løbet af Aaret; tre Kuld om Aaret hører ikke til Sjældenhederne, og i et enkelt Tilfælde har man iagttaget en *Solsort*, der i Løbet af en Sommer naaede at faa lagt fire Kuld, med henholdsvis 4—5—5—3 Æg pr. Kuld.

Solsorten kan gaa i Gang med at bygge sin Rede allerede i Februar; men det kan let gaa galt. Som i Forfjor, hvor der var en *Solsort* i en af Hækkene i Allégade, som ikke bare havde naaet at bygge Reden færdig, men ogsaa var begyndt at lægge Æg. En Morgen efter et kraftigt Snefald var Æg og Rede dækket af Sne, og hele Arbejdet ødelagt.

De fleste Fugle synger kun indtil Midsommer; men *Solsorten* bliver ved meget længere, og endnu saa sent som i Slutningen af December er den hørt her i Byen.

Stæren er en Trækfugl her i Landet, men det er ikke ualminde-

ligt, at der bliver nogle af dem tilbage om Vinteren. I Slutningen af April eller først i Maj begynder Stæren at ruge, og i Mangel af hule Træer, — der er Stærens naturlige Rugeplads — tager den gerne til Takke med de imiterede hule Træer i Form af Stærekasser. De skal i Modsætning til Mejsekasserne hænge ret højt til Vejrs; men saa er der ogsaa gode Chancer for at faa dem beboet.

Omkring 1. Juni er der mange Stære rundt om paa Græsplænerne, for ved den Tid er Ungerne fløjet af Reden og gaar paa Jagt efter Orme og Larver sammen med de voksne. Man ser tit Stæren lægge Hovedet paa skraa, som om den lyttede efter noget, der rørte sig i Græsset. Men det er blot for at se bedre, at den gør det. De fleste Fugle har jo Øjnene siddende paa Siden af Hovedet og ikke rettet fremefter. Stærene er lette at genkende, naar de er nede paa Græsplænen, for Stærene gaar, de vrikker sig frem Skridt for Skridt, i Modsætning til Solsorterne og de fleste Smaafugle, der hopper afsted, og slet ikke kan gaa i Skridtgang.

Midt paa Sommeren er der forbavsende faa Stære inde i Byen. Saa har de blandt andet spredt sig ud over Strandengene syd for Byen eller er fløjet over paa Amager og Saltholm.

Lidt hen i September er Stærene der igen, og ved Aftenstide — en Times Tid før Solnedgang — ser man dem trække hen over Træer og Huse i smaa og store Flokke, paa Vej til Rørbælterne i Damhusøen, Søborg Mose og Gentofte Sø. Men de gaar ikke straks til Ro. En Flok har næppe sat sig til Rette i Rørene, før de flyver op igen for at sætte sig et nyt Sted, og saadan bliver Fuglene ved under Larven og Kvidren, indtil Mørket faar dem til at forstumme.

Jeg har mange Efteraarsaftener set Stærene flyve ud til Damhusøen og slaa sig ned paa den lille Sivholm ude i Søen. Naar de tusindtal store Flokke kom svingende hen over Trækronerne og dykkede ned mod Søen, lød det som et brusende Haglvejr. Det er næppe overdrevet at skrive Tallet paa Stære fra alle Flokkene med et femcifret Tal.

I Midten af Oktober bryder Stærene op og flyver over Holland og Belgien til deres engelske Vinterkvarterer.

De to smaa svenskfarvede Fugle, *Musvitten* og *Blaamejsen* er ogsaa almindelige Byfugle. De er her hele Aaret og er meget villige til at gaa i de Mejsekasser, der nu efterhaanden er blevet saa populære, at de hænger i saa godt som alle Byens Villahaver. Jeg har selv i en Aarrække haft rugende Musvitte i min Have. Den 16. April i Fjor begyndte Musvitterne at fylde Redemateriel i Kassen, og 14

Dage senere laa det første rødplettede Æg dernede. Selve Udrugningen varer henved 14 Dage. Naar jeg engang imellem løftede Redelaaget af og kiggede ned til den rugende Musvit, laa den stille et Øjeblik, men saa pustede den sig op og hvæsedede, som om den var ved at eksplodere. Uvilkaarligt trak jeg Næsen til mig; det var naturligtvis for at skræmme, at den opførte sig saadan. Da Ungerne først var kommet ud af Æggene, fik Forældrene travlt. Hele Dagen igennem fløj de frem og tilbage, fra Reden ud efter Føde og tilbage igen. Men Resultatet udeblev heller ikke; efter 20 Dages Forløb var alle otte Unger flyvefærdige. Desværre var der en Kat, der tog en af Ungerne den første Dag, Flokken havde forladt Redekassen. Det var trist at finde de smaa gulgrønne Fjer inde under Hækken; men man kan lige saa godt gøre sig det klart: det er kun de færreste Sangfugleunger, der naar at blive voksne. Og godt det samme! Tænk, om f. Eks. hvert dansk Musvitpar, der i Løbet af Sommeren let kan faa 15-16 Unger i to Kuld, næste Aar møde op med hele Familien. Og lige saadan med de andre Fugle. Det vilde — trods alt — ikke blive saa morsomt, og der blev blandt andet ikke levnet mange Ribs eller Kirsebær.

Skaden var for et halvt hundrede Aar siden en meget almindelig Fugl i København; men efterhaanden som Byen voksede, blev Skaden sjældnere, og nu ses den mest i Udkanten af Byen. I Brønshøj og i de store Træer langs Damhussøen bygger Skaderne endnu deres store overdækkede Reder.

Det hører til Undtagelserne, at *Kragerne* ruger i København; men i Vinterhalvaaret er de almindelige. Saa snart Foraaret nærmer sig, søger Kragerne ikke mere til Byen for at finde Føde. Og kommer de, er det kun for at blive Dagen over, for saa ved Aftenstide at trække ud for Eksempel til Dyrehaven.

Natuglen yngler til Stadighed saavel i Søndermarken som i Frederiksberg Have og har i alt Fald indtil for ganske nylig ogsaa ynglet i Kongens Have. Og det hører ikke til Sjældenhederne at se Ugler ved Kastellet, paa Garnisons Kirkegaard og ved Kommunehospitalet.

Skovduen er kommet til Byen senere end Solsorten og har vist kun ynglet her de sidste 30 Aar. Nu er den saa almindelig, at der næppe er en Park, der ikke huser en eller flere Skovduereder. Selv midt inde i Byen kan den ellers saa sky Skovfugl finde paa at slaa sig ned. For nogle Aar siden rugede der for Eksempel et Par i en Tagrende i Stormgade; og i Chr. d. Niendesgades eneste Træ er der kommet Skovdueunger til Verden.

For to Aar siden byggede et Skovduepar Rede i en Villahave paa Platanvej. Reden blev overfaldet af en Kat, der aad den ene Unge og saarede Forældrene. Den anden Unge faldt ud af Reden, men blev frelst af Villaejeren, der satte den i et Bur paa Verandaen. Her fandt Skovduehannen sin Unge og fodrede den ind gennem Tremmerne. Selv i daarligt Vejr, naar Buret blev sat ind i Stuen, kom Hannen roligt flyvende for at fodre Ungen.

Natugle.

I alle Søerne er der Aaret rundt et broget Fugleliv. Om Sommeren er der *Rørhøns*, *Blishøns*, *Graaænder* og mange andre Andefugle; om Vinteren kan der undertiden være i tusindvis af *Troldænder* og *Maager*.

Graaanden er blevet almindeligere i de senere Aar rundt om i de københavnske Søer, og det er de ejendommeligste Steder, den kan finde paa at bygge Rede: to Meter oppe i et Kastanjetræ i Grønningsen, i et Vedbendkrat i Botanisk Have, ved Roden af en Elm i Landbohøjskolens Have og flere andre mærkelige Steder. Det er ogsaa mere end een Gang sket, at en Aand har ruget sine Æg ud paa Frederiksberg Kirkegaard og saa bagefter ført Kuldet i Gaasegang tværs over Pilealléen ind til Frederiksberg Haves Kanaler.

Maagerne er blandt de Fugle, man lægger aller mest Mærke til

baade paa Grund af deres Størrelse og Farve, hvad enten de flyver hen over Hustagene paa Vej til og fra deres Sovesteder, eller de ligger i flokkevis paa Søerne, eller maaske har slaaet sig ned paa en Græsplæne eller — en Losseplads.

Man kan træffe flere forskellige Maagearter i København, men langt de fleste er *Hættemaager* og *Stormmaager*.

I 1880'erne var disse Strandfugle saa at sige ukendte i København, og kun om Vinteren var der nogle faa Stykker at se i Havnen. Men

Vildand.

i November 1889 begyndte Hættemaagen at vise sig i større Tal i Søerne, og en Januar dag i 1893 blev der talt 87 Hættemaager. Siden er Maagerne blevet ved med at tage til, og det i en saadan Grad, at en effektiv københavnsk Maagetælling længe har været en Umulighed. Man maa nøjes med at konstatere, at der er Titusinder af dem.

Fra at have været en Trækfugl, der kun blev hos os fra Begyndelsen af Marts til Slutningen af August, er Hættemaagen blevet en Standfugl, der overvintrer i Byen.

Der ruger en Masse af Københavns Maager paa Saltholm. Naar Æggene efter tre Ugers Forløb er klækkede, og naar Ungerne fire Uger senere er flyvedygtige, fortsætter Maagerne deres vante Dagligliv.

Kort efter Solopgang flyver de fra Saltholm og Øresund ind over Byen for at tilbringe Dagen i Søerne og Parkerne og paa Lossepladserne; tidligt om Aftenen gaar Turen tilbage, og saa er det, at man kan se Maagerne — enkeltvis eller flere sammen — glide ind over Byen. Store Flokke fra Damhussøen flyver hen over Frederiksberg, andre kommer fra Utterslev Mose og flyver hen over Brønshøj og

Nørrebro; Maagerne fra Sankt Jørgens Sø, Peblingsøen og Sortedamsøen slutter sig til, og ved Fyraftenstide glider hele Eskadren hen over den indre By og Christianshavn med Kurs mod Overnatningspladserne i Øresund og paa Saltholm.

Maagerne er ikke Kostforagtere. De lever for en væsentlig Del af Insekter og Larver samt Hundestejler, Ulke og andre for Fiskeriet betydningsløse Fisk. Men der gaar ogsaa et Utal af Krabber, Søstjerner og Børsteorme med i Løbet. Stort set er der ikke Grænser for, hvad Maagerne kan finde paa at sluge. De æder Myrer og Myg, Kirsebær og Havrekorn, Markmus og Lærkeunger, Hestepærer og Gummibaand, Flæskesvær og Koteletben. Det meste kan Maagerne fordøje, Resten gylper de op igen; og det er Forklaringen paa, at man for Eksempel paa Saltholm finder saa paafaldende mange Koteletben og røde Gummibaand spredt ud over Øen. Maagerne sluger vel sagtens saa mange Gummibaand, fordi de forveksler dem med Orme.

Som før nævnt er det kun et Faatal af de københavnske Fugle, der her er blevet omtalt; en stor Del af de smaa Sangfugle er sprunget over, og saa godt som alle Vintergæsterne. Men de her nævnte er saa almindelige, at saa at sige alle kan regne med at faa dem at se i Byen uden Besvær.

Krybdyr, Padder og Fisk.

Det er ret begrænset, hvad der findes i København af vekselvarme Hvirveldyr: Krybdyr, Padder og Fisk. Der er i hvert Tilfælde ingen af dem, som er med til at præge Bybilledet saadan som Pattedyrene og navnlig Fuglene gør det.

Det er set baade *Det almindelige Firben* og *Markfirbenet* i Ud-kanten af Byen, og *Snogen* er taget nogle Gange paa Christianshavns Vold og lignende Steder. I de mange smaa Vandhuller paa Skydebanerne er der mange Salamandre — dog vist kun *Den lille Vand-salamander*. *Brune Frøer* kan man finde en Mængde af ude paa Vestre Kirkegaard. Men *Skrubtussen* er vist den eneste blandt Krybdyr og Padder, der til Stadighed kan findes selv helt inde i Byens Centrum. Naar der nogle Gange er fundet baade Slinger, Løvfrøer, Klokkefrøer og andre lignende Dyr paa Byens Gader og Boulevarder, er der blot Tale om Eksemplarer, der er undveget fra Akvarier og Terrarier.

I Vandhullerne paa Skydebanerne er der en Mængde Hunde-

Skrubtusse.

stejler; i Damhussøen er der en *Del Skaller*, *Aborrer* og andre almindelige Ferskvandsfisk, og i Holmens Kanal fanges der daglig en *Del Torsk*, for blot at nævne nogle faa spredte Eksempler.

Hvirvelløse Dyr.

Af de hvirvelløse Dyr lever der naturligvis et Utal forskellige Arter; men da saa godt som ingen af dem er specielle Byboere, end-sige specielle for København, skal der kun flygtigt omtales en Række af de almindeligste.

Et af de Dyr, man lægger mest Mærke til indendørs er den lille Natsværmer *Møllet*. Det paastaas, at der nu om Dage er flere Møl, end der tidligere har været, og man mener, det er Centralvarmen, der er Skyld i Møllenes Trivsel. Klædemøllet kan lægge Æg Aaret rundt i et Hus med Centralvarme, hvilket med andre Ord vil sige, at de i Løbet af et Aar kan naa at faa op til 500.000 Efterkommere.

Flertallet af de Møl, man prøver at slaa ihjel med Hænderne Sommeren igennem, er ganske uskadelige Dyr, der er blevet tiltrukket udefra af det tændte Lys. Er man saa heldig at slaa et rigtigt Møl ihjel, er det saa godt som altid en Han. Hunnerne er forsigtigere og holder sig helst skjult; og naar de saa endelig flyver, er det kun et ganske kort Stykke ad Gangen.

Efterhaanden som det er gaet frem med Hygiejnen er det gaet tilbage med *Lopperne*. Jeg husker, da jeg var Dreng, hvordan det vrimlede med Lopper i min Onkels Konsultationsstue; men han var ogsaa Læge i et af Nørrebros Fattigkvarterer. Nu er det næsten ikke

til at faa fat i en Loppe, selv om man vil betale for den, og det har været paa Tale at stryge Lopperne i Skolezoologien, fordi det er et Dyr, man aldrig faar at se.

Er Lopperne paa retur, saa vrimler det til Gengæld med *Væggelus*, og de trives — ligesom Møllene — særlig godt i Centralvarme. Og hvad værre er; *Væggelusene* er næsten ikke til at komme til Livs. Prøver man paa at ryge dem ud paa 2. Sal, saa kravler de bare langs Varmerørene op paa 3. Sal. Saa det er en Ulykke, naar der kommer *Væggelus* i en moderne Ejendom.

Det er sjældent, man er plaget af Fluere og Myg i Byen; men de er der. Mange Myg overvintrer i Kulrummet og andre Steder i Kælderen, hvor man blandt andet ogsaa kan finde *Rovbiller*, *Læderløbere* og *Bænkebidere*.

Paa Taget kan *Husbukkenes* Larve gøre stor Skade ved at gnave i Bjælkerne. Et Husbukkeangreb bliver ofte opdaget sent, fordi Larverne kun gnaver inde i Bjælkerne uden at beskadige Overfladen. Man plejer at benytte Giftgas til at bekæmpe Husbukkene; men heldigvis er der ikke ret mange Husbukke i København.

I Parkerne og Haverne er der en Mængde forskellige Myrer, Bier, Biller og Sommerfugle og andre Insekter. I Sommeren 1937 var der et Insekt, der vakte Opsigt paa Frederiksberg Allé. Alle Bænkene var oversmurte med Sukkerklister. Det var *Bladlusenes* Ekskrementer eller Honningdug, som det ogsaa kaldes.

Det havde været en særlig gunstig Sommer for Bladlusene, varm og fugtig, og de havde formeret sig med rivende Fart og naaede vel sagtens at faa 10-20 Generationer sat i Verden.

Myrerne sætter stor Pris paa Honningduggen, som de slikker i sig i lange Baner; men det Aar var der for meget for Myrerne.

Mariehønsene — baade Larverne og de voksne — æder en Mængde Bladlus, og i de store Bladluseaar kan Villahavernes Tjørnehække undertiden være helt røde af Mariehøns.

Selv om Sukkerregnen var værst i Frederiksberg Allé, saa var der ogsaa mange Bladlus andre Steder, blandt andet i Botanisk Have og Kongens Have.

Det er, som før sagt, kun en Række af de mest almindelige lavere Dyr, som lever i København, der er blevet omtalt her. Det sidste Dyr, der skal omtales, er *Regnormen*. Den spiller en stor Rolle, ikke alene som Ernæring for andre Dyr; men i langt højere Grad ved at gennemgrave Jorden og derved gennemlufte den, saa Planterne kan trives.

Man kan tit se Stære og Solsorter gaa paa Regnormefangst i Græsset. Pludselig jager en af dem Næbbet i Jorden og giver sig til at hive til. Den har faaet fat i Spidsen af Regnormen, og nu gælder det. Lige med ét er Fuglen ved at gaa bagover: den har rykket for kraftigt til, saa Regnormen er gaaet midt over. Et Øjeblik hænger den ene Bid af Ormen og vrider sig paa tværs af Næbbet, saa forsvinder den ned i Fuglemaven.

Men hvordan bærer Regnormen sig ad med at holde igen; man skulde tro, saadan et glat og slimet Dyr var nemt nok at faa trukket frem, naar man først havde faaet fat. Nej, Regnormen har — som før sagt — en Mængde Børster paa hele Legemet, og det er de Børster, den presser ind mod Siderne af sine Gange, for paa den Maade ligesom at gaa i Baglaas.

Det er en hel Kunst at fange Regnorme. Ikke hvis man først har faaet dem op af Jorden, for saa er de lige saa hjælpeløse som en Skildpadde, der er væltet om paa Ryggen; men det er svært, naar de ligger med Halvdelen af Legemet over Jorden og søger efter Blade og andre Plantedele. Saadan ligger de i Sommerhalvaaret i millionvis og søger omkring efter Føde, saasnart det bliver mørkt om Aftenen.

Jeg har mange milde og fugtige Sommeraftener gaaet paa Regnormefangst. Bevæbnet med en Blændlygte og en Legetøjsspand er jeg gaaet forsigtigt ud paa Græsplænen. Hvis man træder for haardt i Jorden, forsvinder Regnormene; de lader sig derimod ikke genere af det skarpe Lys fra den elektriske Pære. Naar man har en Regnorm i Lyskeglen, gælder det om at tage fat saa langt borte fra Forenden som muligt. Hvis man griber fat helt ude i Spidsen, smutter Dyret uvægerligt ud af Haanden paa én, og man staar tilbage med lidt Jord eller Græs mellem Fingrene.

Man bør ogsaa benytte Lejligheden til at se, hvordan Regnormen aabner sin lille bitte tandløse Mund, bider fast i et afskaaret Græsstraa eller et nedfaldent Blad, for saa at trække sig baglæns ned i Gangene med Byttet i Munden. Hvis det er et større Blad, trækker den det kun et lille Stykke ned i Jorden, overhælder det nederste med Slim og sluger det, naar det er blevet blødt nok. Om Morgen kan man tit finde hele smaa Bundter af Blade, som Regnormene har trukket halvt ned i Nattens Løb. Trækker man et af Bundterne op — og det sidder naturligvis ganske løst — kan man se, at det er slimet og opløst i den Ende, der var nede i Jorden.

Samtidig med at Regnormen æder Plantedele, sluger den ogsaa store Mængder Jord, som den bagefter skiller sig af med ovenpaa

Jorden i Form af smaa runde Klumper. Paa den Maade hjælper Regnormen med til at vende Jorden, og den lufter ogsaa godt ud ved at bore sine mange lange Gange.

Der skal naturligvis uhyre mange Regnorme til for at det rigtig kan batte noget. Men der er ogsaa saa mange af dem, at Antallet vilde løbe op til mange Millioner pr. Hektar. En Videnskabsmand har engang regnet ud, at alle Danmarks Regnorme vejer otte Gange saa meget som alle Danmarks Heste, eller for at bruge en anden Sammenligning: Danmarks Køer vejer tilsammen ikke engang saa meget som Regnormene, der lever i de Marker, Køerne græsser paa.

Selvom der naturligvis er flere Regnorme paa Landet end i Byerne, saa er der skjult Millioner af Regnorme i alle Københavns mange Parker, Anlæg og Haver.

LITTERATUR:

Magnus Degerbøl: Om Pattedyr-Faunaen indenfor Københavns Bygrænse; Naturens Verden 1930.

Anton Fløystrup: Fugleliv i Kjøbenhavn; Dansk ornitologisk Forenings Tidsskrift 1920.

Hans Hvass: Fra Naturens Verden. Radioens Foredrag 1937.

STORBYENS BOTANIK

Natur er ikke det samme som Kultur.

Man hører meget ofte Folk tale om at »nyde Naturen« i Haven eller i Byens Parker og Anlæg. Den, der siger saadan, maa mene, at et Træ, en Blomst eller en Fugl i sig selv er Natur. Denne Opfattelse er dog vist fejlagtig; »Naturen« er Planteliv og Dyreliv i fri Udfoldelse, overladt til sig selv! —

Brug Øjnene under en Tur gennem Byens Parker og Anlæg! — Over alt er man i Færd med at studse, beskære, luge — i det hele taget med at holde i Ave«. Alle Buskads er plantede, Blomstergupper arrangerede, og hele Tiden holdes det Planteliv nede, der er frodigst, for at det ikke skal brede sig og kvæle de Typer, der har vanskeligere ved at hævde sig.

Men det maa være saadan. Naturen kan ikke udfolde sig frit paa saa smaa Arealer, som vi har Raad til at byde den i en Storby, og vi

kan heller ikke byde Planterne de Vilkaar, som de lever under ude i de forskellige Landskabsformer.

Ud fra den Forudsætning, at en Klit blot er en Bunke Sand, blev der af nogle Læs Strandsand lavet en Klit i en Skolehave for nogle Aar siden. Klitten blev beplantet med Hjælme, Marehalm, Gyvel og en Del andre typiske Klitplanter, og saa blev det hele overladt til sig selv, som i den fri Natur.

Men af Klitplanterne blev der kun tilbage lidt Gyvel og Marehalm, ellers var hele Pladsen optaget af Græs. Grobetingelserne paa denne kunstige Klit er langt gunstigere end paa den naturlige Klit, og saa gunstige, at Græsset sagtens kan klare sig og overmande de andre Planter. Her mangler baade Suset fra Havet og Saltvands-sprøjtet, og under Sandet er der et godt dybt Muldrag at hente Næring i. Sandbunken kan godt blive til en Klit igen, men der maa ryddes op i Sagerne, og de enkelte Planter maa aves og plejes — Naturen maa *under Kontrol*.

Det maa slaas fast, at den egentlige Natur altid maa søges uden for Storbyen, men derfor er der ikke noget i Vejen for, at man inden for selve Byens Grænser kan faa lært en god Portion Botanik; man kan faa lært saa godt som alle vore vigtigste Planter at kende, saadan at man kan hilse paa dem som gode Bekendte, naar man kommer ud i den virkelige Natur for at studere dem under deres naturlige Livsudfoldelse.

En Tur gennem Voldparkerne.

Hver Kvadratmeter Jord i en Storby repræsenterer mange Kroners Værdi, og vi maa i højeste Grad paaskønne, at man trods denne store Værdi har haft Blik for at bevare aabne Omraader i Storbyen.

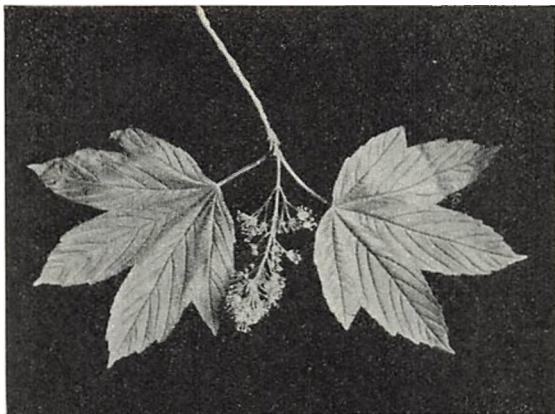
Som et grønt Bælte strækker Voldparkerne sig fra Kastellet over Østre Anlæg, Botanisk Have, Ørstedsparken til Tivoli; vi har endda mistet en lille Bid, Aborreparken, hvor nu Østifternes Kreditforenings Bygning ligger paa Trekanten mellem Jarmers Plads, Jarmersgade og Gyldenløvesgade.

Vi begynder vor Parktur med Ørstedsparken og starter ved Indgangen paa Hjørnet af Gyldenløvesgade og Nørre Farimagsgade. Med det samme, vi kommer indenfor, møder vi tre af Byens fire Træsorter.

Selv om vi i København kan finde adskillige af Landets mange forskellige Træer, er der dog fire, vi ikke kan undgaa at støde paa rundt om i Byen; det er *Elm*, *Løn*, *Lind* og *Hestekastanie*.

Elm, Løn og Kastanie træffer vi straks inden for Porten i Ørstedsparken; Kastanien gemmer vi til senere Lejlighed; de to andre kigger vi lidt nøjere paa.

Elmens Blade er lette at kende; Bladpladen er skæv, idet den ene Side gaar længere ned mod Bladfæstet end den anden. Elm er et udpræget Skyggetræ; dens Grenplaner danner smukke Flader

Løn (Æretræ) Blomsterklase.

af Bladmosaik. Her er de skæve Bladplader stærkt medvirkende til at udfylde hele Pladsen. Elm er ikke noget godt Træ i eller ved Haver, da det er saa stærkt skyggegivende. Tillige er det et hurtigt voksende og derfor graadigt Træ; det kan skyde Aarsskud paa over en Meter. — Længe før Løvspring blomstrer Elmen; meget tidligt paa Aaret kan man paa en Elmegren finde to Slags Knopper: Blomsterknopperne, der er store og butte, og Bladknopperne, der er mere tilspidsede. Blomsterne sidder i Duske, og først naar Blomstringen er forbi, og Frugterne er synlige, kommer Løvspringet. — Frugterne kender alle; det er *Manna*; den dannes i meget store Tal og hvirvler ofte gennem Gaderne som hele Skyer, der i Bunker samler sig langs Kantstenene. — Gamle Elmestammer har Skorpebark ligesom f. Eks. Egestammer; men Elmens er let kendelig, den minder om Fletværk.

Løn har vi to sikre Kendetegn paa: de bredbladede haandstregede Blade og de vingede Flyvefrugter. Tag Halvdelen af en Frugt, kast den op i Luften og se, hvorledes den som en Propel skruer sig gennem Luften. Ogsaa Løn har Blomster i store Duske. De har meget Honning, og i Blomstringstiden fortæller en kraftig Summen fra Kronerne om stort Bibesøg. — Ogsaa om Vinteren er det let at

kende Løn fra de andre Træer. Læg Mærke til dens Grenspidser; de er næsten alle gaffeldelte, de slutter med en Blomsterdusk, saa to Sideskud har overtaget den videre Vækst. I Løvfaldstiden kan man ikke undgaa at lægge Mærke til Løn. Dens Blade er skinnende gule, naar de falder af Træet. Undertiden er de angrebet af en Svamp og har da store, sorte Pletter.

Elm, blomstrende Gren.

Nu mærker vi os Kendetegnene paa disse to Bytræer; vi træffer dem mange Gange paa vor Parkvandring og paa Ture rundt om i Byen, lad os nu være »Paa Hat« med dem i Fremtiden.

Vi gaar ned til den nærmeste Sti langs Søen (som jo altsaa er en Del af Københavns gamle Voldgrav). Vi ser en *Hængebøg*, der som et Lysthus staar i Søkanten. Det er ikke nogen særlig Art Bøg, men den almindelige Art, der af en eller anden uforklarlig Grund har faaet en unormal Vækst.

Vi gaar over Broen og op paa Ørstedsparkens højeste Parti. For selv om det er en botanisk Udflugt, vi er paa, maa vi dog ikke lade være med at iagttage Mindet for den Mand, der har givet Parken

Navn, H. C. Ørsted. Højt oppe med Ansigtet vendt mod Byen staar han med Magnetnaal og galvanisk Element, som vi kan tænke os ham, da han første Gang viste sine Elever den Sammenhæng mellem de to Naturkræfter, Elektricitet og Magnetisme, der gaar igennem alle senere elektromagnetiske Apparater og Maskiner. — Hvis vi samtidig bemærker, at Statuen er indrammet af gamle Elmetræer, har vi ogsaa givet Botanikken sit.

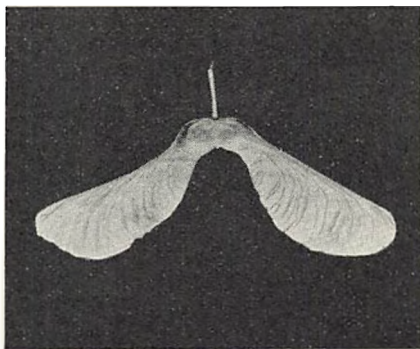
Elm, Gren med Frugter.

Tilbage over Broen og videre langs Søbredden. Hvis det er en Sommertur kan vi her glædes over det brogede Staudebed, der er mellem Stien og Søen; midt i alt det kunstfærdige staar en vild Rose i al sin Enkelhed. Se dens smukke Blomster, dens elegant buede Skud, og læg Mærke til dens Barktorne (det er særligt udviklede Haar), der nok skal holde Folk of Dyr fra at være for nærgaaende.

Hvor Stien svinger langs Nordsiden af Søen, kommer vi ind under Træer med sær forvredet Vækst. Det er *Robinier*; man kalder dem ogsaa for *Falske Acacier*. Blomsten er en Ærteblomst, og Træet hører ogsaa til Ærteblomsternes Familie.

Hele Sommeren er der her langs Søens Enderand en hel lille Skov af store grønne Blade, Skræppeblade vil vel de fleste kalde dem. Det er en Plante, der hedder *Hestehov* (Bladets Form). Kommer vi

der tidligt om Foraaret, ser vi dens Blomster; det er lysrøde Klaser paa korte skællede og ildelugtende Skafter. Blomsten faar dog ikke moden Frugt, saa den kan ikke brede sig ved Hjælp af den; den har meget grenede Jordstængler, derfor de tætte Bevoksninger. Planten er indført fra Syden i sin Tid; man kaldte den *Pestilensurt*, dens Rødder og Jordstængler kunde nemlig — troede man — forebygge at man fik Pest. Det var Herregaarde og Klostre, der indførte den,

Frugt af Løn.

og derfor findes den tiest — som her — ved Randen af gamle Voldgrave. — (Læs H. C. Andersens Eventyr »Den lykkelige Familie« og læg Mærke til, hvad der fortælles dér om denne Plante). —

Før vi forlader Ørstedsparken, prøver vi paa at bestemme, hvad det er for Træer, der staar ved Indgangen, og saa gaar vi gennem Porten ved Ahlefeldtsgade-Nørrevoldgade og gaar det lille Stykke ad Nørrevoldgade forbi Nørreport — i sin Tid Storbyens Port til Landet, nu en underjordisk Jernbanestation midt i Byen — og svinger ind i Botanisk Have.

Straks fanges vor Opmærksomhed af et større Træ til venstre. Bladene ligner Bladene paa Løn, men kuglerunde Frugter dingler paa lange Stilke. Det er *Platan*. Gamle Platanstammer kan undertiden se mærkelige ud, da det gamle Korklag falder af i store Flager.

Ogsaa til højre er der noget, der vækker Opmærksomhed; det er Grupper af *Kaktus* og *Agaver*. Som alt andet, der ser fremmedartet ud, drager de os til sig. Mens vi staar og ser paa de mærkelige Former, der bare er Stængler uden Blade, gaar vore Tanker til Meksiko, Mellemamerika og andre af Jordens vandfattede Ørkenegne. Planterne foran os er rene Saftbeholdere, der, naar de i en Regntid er

blevet fyldt, kan klare Tørkeperioderne med Glans; at de er uden Blade, der i Blæsten vilde blafre, tørre og visne, er kun et Gode.

Vi gaar hen forbi Botanisk Museum og kommer til en Del Plante-grupper. Vi læser paa nogle af Skiltene: »Planter med særligt Værn mod Fordampning«; »Planter med rødt Farvestof«; »Danske Tekstilplanter«; »Planter med Brændehaar« o. s. v. — Vi har i Dag ikke Tid til at se paa de enkelte, men vi har dog Tid til at se det Fællespræg, der er over hver Gruppes enkelte Planter. Til højre for Stien er et Træ ligesom sat i Bur; vi kigger nærmere efter og opdager paa dets Stamme en grøn Busk med gaffeldelte Grene. Det er en *Mistelten*. Vi husker den fra det gamle Gudesagn, men hefter os dog især ved, at den snylter paa Træet. Den borer Sugerødder gennem Træets Bark ind til dets Vækstlag og bogstaveligt stjæler tilberedt Plante-næring fra Træet. Misteltenen holder sig grøn hele Aaret, og det kan godt være, at den saa maa levere lidt Kulstof til Træet.

Vi forlader Misteltenen og har saa foran os et stort aabent Parti med Mængder af Planter ordnet i Bede. Planterne er her ordnet systematisk, hver Plantefamilie i Bed for sig. Det kaldes ogsaa Havens systematiske Afdeling. Nu maa vi opgive at tage Plante for Plante, som vi kender fra Mark eller Skov. Forresten, skulde vi senere finde en Plante paa Grøftekanten, som vi ikke kender, kunde vi maaske herinde finde dens Navn.

Vi gaar op over det vældige Stenhøjsparti med Bjergplanterne og ned mod Søen. Vi kan her lægge Mærke til, at mens Stenhøjens Planter har et graagrønt Skær, er Søens og Søbreddens saftiggrønne. Men der er jo ogsaa Forskel paa den Vandmængde, de to Omraader har at raade over.

I Søen lægger vi vel mest Mærke til *Aakanderne*; den gule med de mindre Blomster, der bæres et Stykke op over Vandfladen, og den hvide med de svømmende Blomster.

Saa gælder Turen Palmehuset. Saa snart vi aabner Døren, slaar en fugtig Hede os i Møde; men det første Rum er ogsaa de tropiske Sumpplanters. Over alle andre dominerer *Amazon-Aakanden*, men vi ser ogsaa paa Navneskiltet, at den hedder *Victoria regia*. Den har Flydeblade, saa det kan forslaa noget. Her behøver det ikke at være en Tommelise, hvis det gælder en Sejltur.

Bygningens Midterrum er Palmernes og de andre tropiske Landplanters. Vi skal først finde de kendte, Kokos, Daddel og Banan; Banan er slet ikke nogen træagtig Palme, men en Urt, og vi imponeres

af dens kolossale Blade. Saa gaar Turen til Tops ad Vindeltrappen op til Rundgangen i Højde med de store Palmers Toppe. Heroppe kan vi faa en lille Forestilling om, hvad tropisk Varme vil sige.

Naar vi har forladt Palmehuset, drejer vi ud paa Jernbroen over Søen. Her har vi saa lige for os Naaleskoven. Vi mærker os *Gran* og *Fyr*. Gran med Grenene i Etager og Naalene enkeltvis paa Grenene og Fyr med Stamme og Krone og med Naalene flere sammen paa Dværggrene. Vi mærker os ogsaa Forskellen mellem en Gran-kogle og en Fyrrekogle.

En Del af Naaletræerne maa tjene som Støtte for *Vedbend*, der har saa svag en Stængel, at den ikke kan holde sig oprejst ved egen Hjælp; *Vedbend* er en klatrende Plante. Værtstræerne lider under dette Arbejde, og vi kan finde Træer, der næsten er bukket under for *Vedbend*angrebet, skønt den ikke tager Næring fra dem.

Lige til højre for Broen staar en Gruppe Træer, vi endelig ikke maa gaa ligegyldige forbi; det er *Ginkgo-Træer*. Bladene er vifteformede og ligner almindelige Løvblade. Ikke desto mindre er det mere i Familie med Naaletræerne end med Løvtræerne. *Ginkgo* er et af de Træer, der kan spores længst tilbage i Jordens Historie. (Læs Skiltets Tekst).

Saa følger vi Stien langs Søen hen imod Polyteknisk Lærestalt og Mineralogisk Museum. For Enden af Søen ligger en Afdeling; det er Danmarks Planter, der her er rykket sammen. Find her Navnene paa Planter, du kender fra Naturen; læg Mærke til, at Navneskiltene foruden det latinske Navn ogsaa har det danske.

Vi forlader Botanisk Have i Hjørnet ved Polyteknisk Lærestalt, gaar over Søvgade og er saa allerede i den næste Parkafdeling, Østre Anlæg.

Omkring Legepladsen findes nogle gamle, mægtige Popler; selv om vi gik med lukkede Øjne, kunde vi nu om Sommeren afgøre, at det var Popler: Saadan rasler Løvet ikke i andre Træer. De gamle Træers Bark er stærkt furet og minder om Egebark.

Ned imod Voldgravsresterne er der mange Pile. Om Foraaret kan vi sagtens kende Pilen paa dens »Gæslinger«, det er Han- og Hunrakler. Poplens Rakler er længere; de minder om Hasselens Rakler, og saa er de røde. Da jeg var Dreng, kaldte vi dem »Rævehaler«.

Her paa vor Sommertur maa vi kunne skelne Pil og Poppel paa deres Blade. Pil har smalle Blade med kort Stilk; Poplens Blade har bred Plade og længere Stilk. — Har man svært ved at huske, hvem der har hvad, kan det maaske hjælpe at erindre Bogstavet *i* i Pil og

Bogstavet o i Poppel; Bladpladerne kan med lidt god Vilje minde os om disse to Bogstaver i Form. — Flere Steder i Østre Anlæg kommer vi forbi høje slanke *Pyramidepøpler*, et Træ, der ofte med dekorativ Virkning anvendes som Allétræ.

Flere Steder langs Voldgravsbrederne i Østre Anlæg er der Brømme af Tagrør, der er en Slags Græs, og flere Steder er der Grupper af *Bjørneklo*; det er en hvidblomstret Skærmpolte. Vi kan ikke undgaa at blive imponeret af dens Størrelse. Den er ofte tre-fire Meter høj, og en enkelt af de sammensatte Skærme kan blive over en halv Meter i Tværmaal. En enkelt Plante faar adskillige Titusinder af Frugter! Og alt dette, hele dette vidunderlige Værk, vokser frem i Løbet af nogle enkelte Maaneder. Hvilken Omsætning af Stof der dog maa foregaa i disse Par Maaneder! —

Vandringen fortsættes langs Kastelsgraven. Her ligger Terrænet lavt, saa der er fugtig Jordbund, og det er da ogsaa, som om Plantevæksten er mere grøn her. Nu kender vi vel de fleste af Træerne her; vi lægger Mærke til, at Pil og Poppel — især Pil — fylder godt i Landskabet —

Turen gaar videre gennem Kastellet, og saa naar vi Havnen og Langelinie — men nu er det ganske andre Ting end Botanik, der fanger vor Interesse — — —

Kongens Have skal absolut have et botanisk Besøg alene for de over tre Hundrede Aar gamle Lindealléers Skyld.

Det er Lindetræet, der nævnes Gang paa Gang i Middelalderens Folkeviser; og det er Lindetræer, der staar som Majtræer i mange Landsbyer.

Linden er et smukt Træ; Kronen har rig Forgrening, og Løvet holder sig lysegrønt det meste af Sommeren. Blomsterne er gulgrønne og samlede i smaa Kvaste; hver Kvast har et lyst Hylsterblad, der senere som en Faldskærm sinker Frugterne i Faldet, saa Vinden kan faa bedre Tid til at føre dem ud til nye Grosteder. Blomsterkvasten er hængende og altid anbragt saaledes, at et Løvblad som et skærmende Tag er bredt ud over den. Derved undgaar Blomsterne at tage Skade af f. Eks. Regn og Dug. Der kommer megen Honning i Blomsterne, saa meget, at Lindetræer i Blomstringstiden kan dufte sødt langt væk; der er da ogsaa en Bisummen uden Lige i Kronerne, og Lindehonning skal være en særlig udsøgt Lækkerbidsken.

Lind kan taale stærk Beskæring; de fleste Træer i de gamle Alléer i Kongens Have er kandelaberformede paa Grund af Beskæring. Omme ved Rosenhaven er en Buegang formet af Lindetræer, og og-

Kastanie, Blade og Frugter.

saa paa mange af Byens Villaveje er der stærkt formede Lindealléer. Ogsaa her er den gamle Voldgrav kantet af Pestilensurt.

Kastanierne kan studeres paa en Løvspringstur ad Nørre Søgade, eller helst smaa daglige Besøg i den Tid, Kastanierne folder deres Knopper ud.

Klædt i Korkpanser har Kastanietræet trodset Vind og Vejr hele den ugunstige Aarstid. Men paa Foraaret er Knoppernes Indhold vokset, men Faren for Frostskaade er ikke mindsket, tværtimod. Til Værn mod Frostperioder har Knopskællene udskilt Harpiks, saa Knopperne i sollyse Senvinterdage staar blanke og skinnende. Med Varmen følger Vækst, og en skønne Dag tvinges de klæbrige Knopskæl tilbage, og Indholdet kommer frem. Blade, Stilke og Blomster er ganske uformelige, saa indpakkede er de i Uldklædning; men under den videre Vækst skaller Uldklædningen af, og de grønne Dele kommer frem i al deres Sarthed.

Men Sollyset kan være stærkt og Vinden skarp i Løvspringdagene, og de unge Skud kan ikke taale særlig stærk Fordampning. Denne modvirkes ved, at de unge Blade faar en hængende Stilling.

Kastaniens Blomsterfakler kender alle og Kastanierne ogsaa. Men har I ogsaa lagt Mærke til, at der er langt flere Blomster, end der bliver Kastanier? Træet kunde sikkert heller ikke danne alt det Plantestof, der skulde til. Læg Mærke til, at de allerfleste Frugttræer har det paa samme Maade; og selv om hver Æbleblomst skulde blive til et lille Æble, bliver en stor Del afkastet af Træet.

Til sidst skal det lige fremhæves, at hver Gang her har staaet Kastanie, burde der have staaet Hestekastanie; den ægte Kastanie ser helt anderledes ud. (Den kan I forresten finde i Botanisk Have). —

Frederiksberg Have aflægger vi i hvert Fald et Foraarsbesøg. Besøget gælder især den store Plæne bag Frederik den Sjettes Statue. Her har vi en Opmarsch af alle Foraarets tidlige Blomster: Vintergæk, Eranthis, Krokus, Liljer og Tulipaner.

Kommer vi der efter Blomstringen, lægger vi næppe Mærke til, at alle Væksterne stadig staaer der; de har nu grønne Blade og udfolder en rig Livsvirksomhed. Rødderne suger Vand og Næring fra Jorden, og i Bladene arbejdes denne Næring sammen med Kulstof fra Luften til Sukker, der sendes ned i Plantens underjordiske Del — en Knold eller et Løg. Her omdannes Sukkeret til Stivelse, der oplagres til næste Foraar.

Vi opdager saaledes, at det ikke er uden Grund, at netop disse Vækster er de første paa Pletten; de har forberedt sig i Tide, og Forberedelse er altid godt! Undersøger vi en af disse Foraarsvækster ved Efteraarstide, vil vi se, at hele Planteanlægget er i Orden; saa snart der om Foraaret kommer bare lidt Varme i Jorden, er de parate til at skyde frem.

Der er selvfølgelig mange andre botaniske Ting at iagttage i Frederiksberg Have. Vi benytter Lejligheden til at repetere Byens fire Løvtræer, vi finder Pletter, hvor der næsten er rigtig Skovbund, vi finder ogsaa langs denne gamle Voldgrav Pestilensurt o. s. v. Bedre Skovbund kan vi dog faa at se i Søndermarken; op gennem den smukke gamle Lindeallé, forbi Slottet, over Roskildevej, og saa er vi i Søndermarken, næsten en rigtig Skov!

BOTANIK MELLEMLER BROSTEN

København har Ry for at være en ren By. For at holde Ryet og muligt forbedre det, dækkes Jorden overalt, hvor det er gørligt, med Asfalt og Beton. Saa er alt Planteliv forhindret; mellem Brosten kan der dog gro lidt. Der skal ikke være en ret stor Sprække mellem to Brosten, for at der kan komme lidt Græs. En Mælkebøtte kan ogsaa finde Grosted paa saadanne Steder; meterlangt eller mere sender den sin Rod ned efter Jordvandet. Helt uforstaaeligt er det, at store Træer kan klare sig, hvor Jordfladen er dækket med et Lag Asfalt eller Fortovsfliser. Ganske vist lader man gerne en lille Plet være bar omkring

selve Stammen, men hvad kan et saa lille Aandehul betyde for en saa stor Organisme som et Træ. Der kan være to Muligheder: Enten strækker Træet sine Rødder saa langt, at de trods stor Afstand naar ind i Haver el. lign., eller Vandstrømmen gennem Træets Dele fører den nødvendige Ilt til Aandedrættet fra Bladene rundt til alle Dele, ogsaa Rødderne.

Træer — Urter.

Det har maaske undret en og anden, at jeg paa denne lille botaniske Rundtur væsentlig har omtalt Træerne. Men det er jo dog Træerne, der præger en Storbys Planteverden. Husk paa, Parkerne er ikke Natur, men Kultur; de holdes kunstigt for vor Skyld; det er dér, vi skal søge Skygge og Hvile paa Græsplænerne. Det Planteliv, der leves langs Grøft og Vej, kan ikke taaes her. Parkerne skal tjene det ene Formaal: Hvile og Luft for en Storbys Befolkning.

Nu har vi haft en lille Gennemgang af nogle af de vigtigste Typer og har forhaabentlig lært dem, saa vi kan genkende dem paa senere Ture.

Det er ogsaa lønnende at cykle en Tur rundt om København. Man vil da se By og Land mødes, eller sagt med de to Ord, jeg før har brugt: man vil se Kultur og Natur mødes. Amagerlandet, Damhussøen, Brønshøj og Utterslev Mose, Gentofte Sø o. s. v. — Alle Vegne kan vi genkende nogle af de gamle Typer og stadig finde nye, og vi kan glimtvis se Plantelivet udfolde sig i sin fulde Naturlighed. Men vi venter med den fulde Gennemgang af disse Landskabsformer til Nordsjællandsturen — Turen ud i den rigtige Natur!

TRÆK AF BYENS HISTORIE

Der er kun faa virkelig gamle københavnske Bygninger tilbage. Adskillige Gange har Fjendeangreb lagt store Dele af Byen øde, og et Par Gange har Ildebrande næsten udslettet den.

Ildebrandene tilintetgjorde desværre ogsaa alle Byens Dokumenter; derved er det blevet besværligt at faa noget sikkert at vide om København i rigtig gamle Dage.

Der er to Veje at gaa, naar man vil studere en Bys ældre Historie; den ene er Studiet af gamle Dokumenter, men den Vej er altsaa ikke farbar her. Den anden er Undersøgelse af Fund, der

stammer fra de gamle Tider, og det er især dem, der har fortalt os Københavns ældste Historie.

Det er sjældent sammenhængende Kapitler, man faar ud heraf; Fortiden kommer frem i Brudstykker og i kronologisk Forvirring. Mange af Brudstykkerne er desuden vanskelige at tyde; en Stensætning eller en Pælerække kan f. Eks. ofte med lige Ret tydes som Bolværk, Bro eller Husfundament.

Efterhaanden som flere og flere Enkeltheder føjes sammen, bliver Billedet dog klarere, og da vi kun har Jordfundene at støtte os til, er det forstaaeligt, at hver Gang der bliver foretaget en Grundgravning, er Byforskerne paa Vagt for om muligt at føje endnu en Brik eller to til den Mosaik, der skal danne Københavns Historie.

Oldtiden.

Hvor Frederiksberggade nu ligger (Strøget), har man under Jordarbejde fundet saa mange Stenredskaber, baade hele og itubrudte, og Affaldsflint, at det maa anses for givet, at der paa dette Sted — for o. 7000 Aar siden — har været en Stenalderboplads. Stedet har sikkert ogsaa været vel egnet: Grunden skraanede jævnt ned mod Vandet, Kysten blev værnede af Amager og flere mindre Øer og Holme, og ind efter gav Skove Læ.

Før Absalon.

Man maa antage, at der længe har været en Boplads paa dette Sted ved Øresund. Tider skiftede, og Levevis ændredes; gradvis og umærkeligt forandredes Bopladsens Karakter og Udseende.

Vi foretager nu et stort Spring frem til Gorm den Gamles eller Svend Estridsens Tid.

Farvandet mellem Sjælland og Amager — det som nu Knippelsbro og Langebro kan spænde over — var dengang et Par Kilometer bredt. Den nærmeste Del af Amager var en Halvø, Rævshalen (Refshaleøen). Sjællands Kystlinie gik en Smule Øst for den nuværende Strandvej, fulgte Strandboulevarden, gik gennem Kastellet og fulgte saa Amaliegade. Ved Nikolaj Kirke skar en Vig ind; den hed Dybet; Navnet har vi endnu i Dybengade. Dernæst fulgte den Gl. Strand, Snaregade, Magstræde og Løngangsstræde og sendte atter en Vig helt op til Raadhuspladsen. Derfra fulgte den Tietgensgade, tog Retning mod Kallebodstrand og fortsatte mod Syd.

I Farvandet laa en Del Smaaøer og Holme; tre af dem skal næv-

nes. *Strandholmen*, der senere blev til Slotsholmen, hvor nu Kristiansborg ligger; *Bremerholmen*, der senere blev til Gammelholm, som voksede sammen med Sjælland og blev til Kvarteret mellem Det kgl. Teater og Havnegade; og endelig *Skarnholmen*, der voksede sammen med Strandholmen; den laa, hvor nu Thorvaldsens Museum ligger.

Farvandet er siden skrumpet ind til Havnen og Bydelens forskellige Kanaler. Gradvis er denne Formindskelse sket; dels er der sket Tilsandinger, og dels har henkastet Affald opfyldt Lavningerne; mest har det dog sikkert betydet, at man har fyldt op for at vinde Land, og denne maalbevidste Opfyldning er fortsat til vor Tid og fortsættes stadig.

Langs Kysten laa flade, sumpede Strandenge; indefter hævede Terrænet sig lidt. Et Stykke inde laa et Par Smaasøer, Peblingesøen og Lersøen. En større Bakke, Solbjerg (Frederiksberg Bakke), har sikkert faaet sit Navn allerede i Soldyrkningens Tid — pudsigt nok gaar man endnu paa Frederiksberg Bakke »for at se Pinsesolen danse«. — Ved Foden af Bakken laa den lille Landsby Solbjerg, og spredt i Landskabet laa andre smaa Landsbyer; der var Serridslev, Valby m. fl., og der var *Hafn*, og det er den, der her interesserer os mest.

Da man for en Del Aar siden gravede Grund ud til Ejendomme i Vestergade og Studiestræde, stødte man paa Jordlag, der kun kunde tydes som Rester af et gammelt Gadekær. Omkring dette Gadekær har de smaa lerklinede Huse, der udgjorde Landsbyen Hafn, ligget. Beboerne levede af Agerdyrkning og Kvægavl, og deres Marker strakte sig over det, der nu er København inden for Søerne fra Valby til Østerbro. Paa Strandengene ud mod Valbykanten græssede Ungkreaturer, og her stod Kalveboderne (Kallebodstrand).

Ladegaardsaaen er Rest af en Aa (Sct. Jørgens Aa), der da havde Udløb et Sted i Kallebodstrand. Den blev ved en gravet Rende sat i Forbindelse med Peblingesøen og muligvis med Hafns Gadekær, der var Mølledam for Beboernes Vandmøller.

Men som Navnet Hafn (= Havn) fortæller, havde Byen ogsaa en Bydel ved Vandet. Uvist af hvilken Grund havde Øresund dengang saa fantastisk store Sildemængder, at man fra Baadene »kunde øse Sildene op med Spande«. Hvor Dybet skar sig ind, i Læ af Bremerholmen og Strandholmen, fandt Sildeskipperne en udmærket Havn. Her byggede de Jordhytter, Skure og Barakker, og her byggede de Boder.

I Efteraarsmaanederne rørte der sig et rigt Liv. Sild blev i Mæng-

der bragt i Land fra Baadene; her blev den skaaret op, renset og lagt i Lage. Her blev der købslaaet, her rørte der sig et Liv som paa en moderne Markedsplads, og her var Arbejde til mange Hænder.

I Aarenes Løb voksede der en hel lille broget By op omkring »Gamlebodehavnen«, som den senere blev kaldt; Navnet *Gamle Boder* maa nok ses i Forhold til de nye Boder, der senere voksede frem oppe i den anden Bydel omkring Gadekæret ved Vestergade.

Ved Havnen blev der bygget et Kapel — senere en Kirke — for alle Søfarendes Skytshelgen, Sct. Nikolai.

Paa et eller andet Tidspunkt er der ved Havnen ogsaa opført en Kongsgaard, Østergaard, til Bolig for Kongens Foged, der havde Opsyn med Fiskeriet og Fiskehandelen; det var ham, der skulde give Tilladelse til Benyttelse af Gamlebodehavn — formodentlig mod en Godtgørelse til Kongen.

Østergaard forsvandt helt i Middelalderen, men blev opbygget igen som Vingaarden; den laa, hvor nuværende Vingaardsstræde Nr. 6 ligger. I Magasin du Nords Kælderetage findes endnu nogle af de gamle Hvælvinger.

Absalon bygged Borg ved Havn.

De følgende halvandet Hundrede Aar (1000-1150) var en urolig Tid for hele Europa. Folkevandringerne havde sat Folkeslagene i Bevægelse og vendt op og ned paa mange Forhold. Ogsaa for Danmark var det en Periode fyldt med Uro af enhver Art. Indadtil var den præget af Stridigheder mellem Konge og Stormænd, og udefra kom Venderne paa »Vikingetog« med Røveri, Plyndring og Ødelæggelse. — Det var en stadig Gaaen ned ad Bakke, til den skændige Strid fandt Sted mellem Svend, Knud og Valdemar.

Men da fik Danmark i Absalon en Statsmand med Mandshjerte og Fremsynethed. Da Valdemar den Store fik fast Grund under Fødderne, overdrog han Absalon Hafn og de omliggende Landstrækninger. Det var muligvis som Tak for ydede Tjenester, men det er ogsaa muligt, at det var, fordi Absalon her øjnede en Mulighed for at faa et fast Udgangspunkt til en virkningsfuld Bekræftelse af Venderne.

Vi maa antage, at der i Ufredstiderne ogsaa er faret haardt frem mod Hafn. Stedet var efterhaanden blevet kendt; til Tider var der store Værdier at hente, og Venderne har sikkert adskillige Gange aflagt Visit. — Det har vist ikke været nogen velplejet By, Absalon modtog som Gave.

Absalons største Indsats var Hafns Befæstning. Som Værn mod Angreb fra Søsiden opførte han Taarnet paa Strandholmen (Slotsholmen). Forud for selve Opførelsen af Taarnet gik store Opfyldningsarbejder. Man har under Læderstræde fundet Rester af Risvejen, der gik ned til Broen, hvor nu Absalons Rytterstatue staar; ovre paa Slotsholmen findes Fortsættelsen af Risvejen. Taarnet blev opført af Kampesten beklædt med glat tilhugne Kalksten fra Stevns Klint. Uden om Taarnet var Voldgrav og Ringmur. Rester af Teglovene fortæller, at Murstenene blev brændt paa Stedet. I Københavns Segl findes en Gengivelse af Absalons Borg. Vi maa ikke undlade at aflægge et Besøg i det Museum, der under Kristiansborg er indrettet til en Mængde Fund fra Absalonstiden, og som viser os Rester, der endnu staar af hans Bygningsværker.

Ogsaa mod Landsiden opførtes et Værn. Det var sikkert kun en Grøft med en lille Vold forsynet med kraftigt Plankeværk — »Byens Planker«. Indgangen til Havnen kunde spærres. Naar Aftenklokkerne i Sct. Klemens Kirke (hvor nu Frederiksberggade gaar) ringede Solen ned, lukkedes Porte og Havnebom, og »den, der med sit Fartøj gaar over Bommen, falder i samme Bøde som den, der kryber under Plankerne eller paa anden Maade skaffer sig ulovlig Adgang til Staden«.

Selv om Landbefæstningen sikkert ikke har været særlig stærk, viste den dog Absalons Fremsynethed. Inden for »Voldene« var der store Agerstrækninger; der var Plads til Udvidelser, og først paa Kr. d. Fjerdes Tid — 300 Aar senere — var der Brug for yderligere Udvidelser.

De store Sildestimer forsvandt igen fra Øresund, men Hafn havde imidlertid faaet Ry som fortrinlig Handelsplads, og takket være Absalons Befæstning var her trygt at købslaa.

Man nævner altid Absalon som Københavns Grundlægger. Ordet »Grundlægger« maa dog tages i en noget anden Betydning end den, der anvendes i vore Dage. Byen eksisterede jo, da Absalon kom til. — Men Byen voksede i hans Tid og som Følge af hans Værk fra en Sildehandelsby til en virkelig Købmændenes By. Det er da ogsaa fra hans Tid, Navnet *Købmannenhavn* stammer. Absalon var *Købstaten* Københavns Grundlægger.

Den vigtigste Bydel laa stadig omkring Vestergade og Gammel-torv; men efterhaanden bosatte Folk sig ved Havnen og Forbindelsesvejen mellem de to Bydele, Tyskmannegaden (Vimmelskaftet). Omegnens Bønder søgte mere og mere til København og fulgte de

gamle Landeveje; fra Solbjerg, Valby, Vigerslev og den Kant kom man ad Gl. Kongevej og Vestergade; fra Brønshøj, Utterslev og Seridslev kom man ad Nørregade, hvis man da ikke skulde til Havnen, for saa fulgte man Bjørnebrogade (Købmagergade).

Det er, som om Absalon i sin Fremsynethed har anet to Ting: at København engang i Fremtiden vilde give mere end Afgift af Fiskeriet, og at alvorlige Stridigheder mellem Konge og Kirke vilde opstaa. — i hvert Fald forærede han, endnu mens han levede, »Byen og Omegnen til Roskilde Bispestol og fik Paven til at forbyde Bisperne nogen Sinde at give Slip paa den Gave«. —

Antagelserne slog rigeligt til, og København fik en urolig Tid. Det skal blot nævnes, at Hansestæderne 1368 gik saa grundigt til Værks i deres Overfald, at de medbragte 47 Stenhuggere, og da disse havde gjort deres Værk, var der ikke noget København mere. — Dog voksede den frem igen i nogenlunde samme Skikkelse som før. Alle-rede 1248 havde Lybækkerne afbrændt Byen. Lidt senere led den under Strid mellem Konge og Kirke; det var, da Kristoffer den Første havde fængslet Jacob Erlandsen. Biskoppen fik Hjælp af Fyrst Jermer af Rygen, og atter maatte København holde for. Landbefæstningen havde en Svaghed i det nordvestlige Hjørne; der skete Ind-faldet. Vi mindes om det den Dag i Dag: Jarmers Plads med Ruinerne af Jarmers Taarn findes paa dette Sted. — Med det samme vi ser paa disse Ruiner, kan vi passende gaa et lille Stykke ned ad Nørre Voldgade; ud for Larslejstræde findes i Brolægningen markeret en Cirkel. Den angiver, hvor et andet af de gamle Porttaarne, Hane-taarnet, laa. Resterne af det kom frem, da Voldene blev sløjfet.

I det hele synes Befæstningen nu at have faaet et solidere Præg end Absalons »Planker«, men stadig ligger Byen inden for samme Omraade bortset fra Landvindingen ved Opfyldning o. l.

Prøv at følge den Byen rundt: Vi begynder paa Hjørnet af Hambrosgade og Vestre Boulevard og styrer derfra tværs igen-nem Raadhuset, over Raadhuspladsen; hvor Vestergade udmunder laa Vesterport. Herfra i lige Linie til Jarmers Taarn. Saa følger vi Nørre Voldgade til Nørregades Udmunding; her var Nørreport. Herfra igennem Købmandsskolen til Hjørnet af Rosenborggade og Sct. Gertrudsstræde. Gadehjørnerne Gothersgade-Landemærket og Kr. d. Niendesgade-Gothersgade markerer andre Voldtaarne, og der-næst løber Volden mod Magasin du Nords Grund ved Vingaards-stræde. — Saa har vi været København rundt. —

Alt dette og mere til er blevet os »fortalt« af »det København, der

graves frem; Forskerne er paa Tærne ved alle Udgravninger i den gamle By; f. Eks. gav Udgravningen af Boulevardbanen en meget gunstig Lejlighed til Studier. — Enkelte Ting af det ældste Københavns Historie er ogsaa fremgaaet af Dokumenter, men det er sparsomt, hvad der er bevaret af dem. —

Nu er vi imidlertid naaet saa langt frem i Tiden, at bevarede Dokumenter i større Stil kan give deres Besyv med.

Bispens København.

Byen ejedes og styredes stadig af Roskildebisperne. Kalder man den Dronning Margretes København, betegner vi dermed, at vi nu er naaet frem til ca. 1400. — Forøvrigt ophørte København med at være Bispeby i 1416, da Erik af Pommern uden videre tog den fra Bispen.

Nu er der noget skrevet at støtte sig til. Konger og Bisper førte *Jordebøger*. Det er dem, der senere er blevet til Matrikelen; I har sikkert alle paa Havelaager og Husmure set saadan noget som Matr. Nr. 5q, 13c o. s. v. Det er nu en retsgyldig Fortegnelse over Ejendommene. Jordebøgerne indeholdt en lignende Fortegnelse over Kongens eller Bispens Jorder, især lavet for at man kunde holde Kontrol med, at Skatter og Afgifter indgik, som de skulde. De forskellige Ejendommens Ejere er opført i Jordebogen, og man kan gennem den føre adskillige københavnske Ejendommens Ejere helt tilbage til den Tid, vi nu skal tale om. Vi ved, at der omkring 1400 har boet en Peder Bødker, en Jens Blomme, en Mikkel Aalekarl, en Niels Flækkesild i København.

Gammel Torv var Byens Midte. Det var meget større, end det er nu; det gik helt til Skovbogade og Frue Plads. Nytorv eksisterede ikke; der var store Haver.

Den gamle Sildehavn ved Bremerholm er ikke mere; den sandede til, og den laa desuden for meget i Byens Udkant. Havnen, der nu var blevet en rigtig Handelshavn, laa i Læ af Absalons Slot, omtrent hvor nu Gammel Strand er. Der var Ladbroyen, og Ladbroystræde førte ud til den. Det er Ladbroystrædes Navn, der nu i fordrejet Form findes som Læderstræde.

Omkring Gammel Torv stillede Handlende deres Boder op. Skoboderne stod, hvor nu Skovbogade er; Skinderne, der handlede med Skind, holdt til, hvor nu Skindergade er. I Vestergade holdt Reb-

slagerne til; ellers laa den omtrent øde hen, fra dengang Lybækkerne jævnedes Byen med Jorden.

Beboelseshusene var smaa, enten af Træ eller klinede af Ler; overalt var Tagene af Straa, og om Husene var der Køkkenhaver. Husene vendte Gavlene ud til Gaden. Hvis man vilde se Stenhuse, maatte man gaa ad Tyskmannegaden (Vimmelskaftet). Her laa paa Sydsiden de tyske Handelsfolks store Pakhuse helt ned mod Stranden. Et lille Stræde (Klosterstræde) førte op til Graabrødrenes Kloster, der laa i det sydvestlige Hjørne af det nuværende Graabrødre Torv.

Bjørnebrogade (Købmagergade) gik kun til Regensen. Der var »Byens Ende«; uden for var der Kaalgaarde og sumpede Enge. I denne Gade fik Slagterne (Kødmangerne) senere deres Boder, deraf Gadens nuværende Navn, Købmagergade.

Østergade var ikke ret lang; uden for Østerport var Strandenge og Havet. Gaden havde kun Huse paa den nordlige Side; Sydsiden var helt optaget af Sct. Nikolaj Kirkegaard.

Gaderne var elendige og utroligt snavsede, hvilket heller ikke kan undre, da man kastede Affald ud paa dem, og Svin og Høns havde deres daglige Opholdssted her. At Byhyrden Morgen og Aften drev Køerne gennem Gaderne, gjorde ikke Renligheden bedre.

Fattigdom og Elendighed var ret udbredt. Tiggeri var et lovligt Erhverv; kunde det heller ikke slaa til, tog Brødrene ved »Helligaandshuset« sig af Staklerne. De spedalske blev dog interneret i »Sct. Jørgens Hus« ude bag Sct. Jørgens Sø; det var dengang langt ude paa Landet.

En stor Del af Handelen var paa tyske Hænder (Hansestæderne). De tyske Handelshuse betalte en Afgift til Byen — et Pund Peber — og saa havde de Bestyrere til deres Filialer i København. Disse Bestyrere maatte ikke gifte sig, — heraf Navnet »Pebersvend« for ugifte Mænd.

Til Hævdelse af Lov og Ret blev der holdt Byting uden for Raadhuset, som laa, hvor nu Bispegaarden ligger. Byfogden ledede Tinget. Tyveri var vist en af de værste Forbrydelser, for det blev altid straffet med Døden. Mindre Forseelser havde man forskellige Straffe for. Forbryderen, der under Tinget havde sin Plads paa »Tyvstenen«, kunde idømmes Bøder, Gabestok, Halsjern og Kagstrygning, eller hvis det var større Forseelser, Halshugning, Hængning eller levende Begravelse. —

Klokken ni var det Sengetid, og saa var det Vægterne, der vaagede over Borgernes Ve og Vel.

Byen havde nu fire Kirker: Vor Frue, Sct. Petri, Sct. Nikolaj og Sct. Klemens.

Og Aarene de rulle —

1416 tog Erik af Pommern København fra Roskildebispem, og Borgerne fik Rettigheder som Borgerne i de andre af Kongens Købstæder.

København fik stadig større og større Betydning som Handelsby, og gentagne Gange prøvede Hansestæderne paa at bryde Byens Magt; men stadig uden Held.

Da København blev Kongens By, var der adskillige af Stormændene, der tog Bopæl i Byen. Men deres Sønner fik Uddannelse i Udlandet. Kristian den Første søgte derfor af Paven Lov til at oprette et Universitet i København. Det var kun beskedent, men det var dog en Begyndelse; men at det ikke har været særlig højt anskrevet hos Stormændene, maa man formode, da de fortsat sendte deres Sønner udenlands.

En stadig Kilde til Stridigheder var de tyske Handelsfolk. I Pant-sætningens Dage var de helt ovenpaa, og stadigvæk følte de sig bedre end de danske Købmænd. Tyskerne sluttede sig sammen i »Det tyske Kompagni«. Kongerne, der for en stor Del var tysk fødte, hentedede en Mængde af deres Hoffolk i Tyskland, og den tyske Handel blomstrede paa den danskes Bekostning.

Man blev dog efterhaanden klar over, at hvis Byen skulde gaa frem, maatte danske Borgere besørges Landets Handel. Kristian den Første ophævede »Det tyske Kompagni«, og forbød de tyske Købmænd at blive i København om Vinteren, hvis de ikke vilde nedsætte sig som københavnske Borgere og underkaste sig københavnske Borgerpligter.

Ophævelsen af Det tyske Kompagni medførte, at »Det danske Kompagni« voksede sig stort og stærkt; det var en dansk Handelsforening, der hidtil havde ført en meget beskedent Tilværelse. Foruden at være et Købmandsgilde, var »Det danske Kompagni« ogsaa et Skydeselskab.

Kompagniet havde sit Gildehus i nuværende Kompagnistræde Nr. 16. Forøvrigt bestaar det den Dag i Dag — som »Det kongelige danske Skydeselskab«.

Kong Hans fortsatte Arbejdet for at styrke den danske Handel.

Han gav bl. a. andre fremmede Handelsfolk, Englændere, Hollændere og Franskmænd samme Rettigheder som Tyskerne. Han stækkede derved Tyskerne, og de danske Handelshuse blomstrede op.

Hans Søn, Kristian den Anden, havde store Planer om Udvidelse af Handelen. Han vilde gøre København til Landets »Stabelplads«, hvilket vil sige, at al Landets Handel skulde gaa over København. Og da han havde erobret Sverrig, vilde han samle København, Stockholm og andre danske Handelsstæder i et »Dansk Hanseforbund«.

Det var meget store Planer; ganske vist kom ingen af dem til Udførelse, men de har sikkert alligevel virket fremmende paa de danske Købmænds Vilje og Foretagsomhed. Det var jo dog trods alt en stor Ting, at Landets Konge havde Blik for den københavnske Handels Betydning for Landet.

Vi er nu naaet frem til omkring Aar 1500. København er paa dette Tidspunkt Nordens vigtigste Handelsplads, og den er Kongens By.

Kongerne boede paa Københavns Slot; men det er slet ikke til at genkende som Absalons Borg mere. Adskillige Gange var der bygget til, og hver Gang var det sket efter personlig Smag, saa det blev et helt Sammensurium af Tilbygninger til sidst.

Kongen havde et stort Hof af Standspersoner og Tyende. Det prægede Byen. Stenhusene blev flere og flere, og Bebyggelsen tættere og tættere, skønt der stadig var Byggepladser at finde inden for de gamle Volde.

Den forøgede Befolkning gav rigere Handelsmuligheder, og Handelen blomstrede stadig. Den Indvandring fra Land til By, som vi nu næsten føler besværende, har sikkert omkring 1500 haft et forholdsvis større Omfang.

Reformationens København.

Fra Danmarkshistorien ved vi, at Reformationen blev indført i Danmark paa Rigsdagen i København 1536. Selvfølgelig sker en Begivenhed som Reformationens Indførelse i et Land ikke paa en enkelt Dag, og Danmarkshistorien fortæller os da ogsaa om mange af de Begivenheder, der gik forud eller fulgte efter.

Det var ikke saa fredelige Drøftelser, som man maaske havde Lov til at formode, naar det drejede sig om et religiøst Spørgsmaal som det at tage Stilling for eller imod Protestantisme eller Katolicisme. Den Gang som mange Gange før og senere kædedes kirkelige Spørgsmaal sammen med politiske og økonomiske. Det var i det

hele taget et uroligt Aarhundrede, Reformationens Aarhundrede, 1500-1600.

Næsten hele Tiden var København-Brændpunktet. 1517 havde Arcibold gjort glimrende Forretninger fra sin Afladsbod. Nogle Aar senere blev der gjort et Reformationsforsøg, idet Kristian den Anden hentede en protestantisk Prædikant, Martin Reinhardt, til København. Desværre kunde han kun udtrykke sig paa Tysk og var i det hele »lidt løjerlig«, saaledes at hele Forsøget druknede i »det københavnske Grin«, der tilsyneladende ikke er af helt ny Dato.

Men tilfreds med den katolske Kirke var man ikke. Kongen, Frederik den Første, brød selv de katolske Forbud, der hindrede en sund dansk Levevis, og Munkene, der var begyndt som ydmyge Tjenere og havde været gode Hjælpere for Syge og Fattige, saa man nu oftest kun som fede og lade Tiggere, der levede af andres Arbejde.

1529 hentede Kongen Hans Tausen fra Viborg til København. Byen havde stadig de fire tidligere nævnte Sognekirker, og det blev Sct. Nikolaj, der blev Hans Tausens Virkeplads. Folk flokkedes om ham, og der blev stærk Bevægelse mellem Borgerne. Munke og Nonner følte Jorden brænde under Fødderne og lukkede sig inde eller forsvandt fra Byen.

I de tre af Kirkerne var der protestantisk Gudstjeneste; Frue Kirke var stadig Katolikkernes faste Tilholdssted. Men 1530 fik Kongen af protestantiske Præster overrakt »43 Artikler« — en Redegørelse for den lutherske Lære —, og over disse Artikler blev der prædikeret i de tre Kirker, »fire Gange hver Søgnedag og tolv Gange hver Søndag«. Saa fik Lutheranerne Lov til at lade opstille et Alter i Frue Kirke, saaledes at der blev holdt baade luthersk og katolsk Gudstjeneste — oven i Købet paa samme Tid. Det gik saa vidt, at en Skare københavnske Borgere stormede Frue Kirke og begyndte at ødelægge den for at fremtvinge en tilfredsstillende Ordning af Spørgsmaalet, og det var kun ved Hans Tausens Mellekomst, at Ødelæggelsen hindredes. Frue Kirke var lukket et helt Aar, og da den atter blev lukket op, var det uden protestantisk Alter. Det saa ud, som om der nu var faldet lidt Ro over Sindene.

Da Frederik den Første døde 1533, blussede Stridighederne op igen. Det var ham, der havde hentet Hans Tausen til København, og det var ham, der havde staaet som hans Beskytter. Nu blev Hans Tausen anklaget og dømt for Kætteri; Borgerne satte sig imod Dommen; den blev ændret til Forvisning fra Sjælland og Skaane; men

Borgerne satte sig mod denne Dom, og en Maaned efter prædikede Hans Tausen atter i Sct. Nikolaj.

Der dukkede nu andre Spørgsmaal op. Hvem skulde være Frederik den Førstes Efterfølger? Vi kender fra Danmarkshistorien Begivenhederne med Skipper Klement, Johan Rantzau, Hans Madsen o. s. v. — de Begivenheder, som vi plejer at sammenfatte under Navnet »Grevens Fejde«. Her skal vi kort berøre det af den, der direkte vedrører København.

I Løbet af et Aars Tid blev Adelen enig om at kaare Kristian den Tredie til Konge. De københavnske Borgere med Mænd som Ambrosius Bogbinder i Spidsen havde imidlertid øjnet en Mulighed for at faa deres gamle Ven, den fangne Kristian den Anden tilbage. I deres blinde Iver for at naa dette Maal veg de end ikke tilbage for et Forbund med Arvefjenden Lybæk. Forøvrigt viste det sig, at Lybækkerne overhovedet ikke havde tænkt sig Kristian den Anden som dansk Konge igen. Han var kun Lokkemad; det var Lybæks Herredømme over København, det gjaldt.

København havde nu to Konger: Kristian den Anden, der sad paa Sønderborg, og Kristian den Tredie, der var i Holsten. Hvem af dem kom saa først til København? Det gjorde Lybækkerne — men uden Kristian den Anden.

Kristian den Tredie fandt Byens Porte lukkede og slog Lejr i den tidligere nævnte Landsby Serridslev. Og nu fulgte fra sidst i Juli 1535 til sidst i Juli 1536 et meget, meget sort Aar for Byen. Det var ikke Kamp, men det var Belejring, Indespærring. Byen var vokset saa meget og Befolkningen blevet saa talrig, at Bymarkerne inden for Voldene, »Absalons Planker«, i det store og hele var forsvundet. Det gik endda nogenlunde, saa længe der kunde faas Forsyninger fra Amager; men den Forbindelse blev snart afskaaret, og man gik et haardt Aar i Møde.

Lybækkerne i Byen klarede sig bedst; de sparsomme Tilførsler tog de straks brutalt for sig selv, og forøvrigt tog de, hvad de fandt hos Borgerne. At det gik strengt til, kan vi forstaa, naar vi hører, at man fandt Børn døde med Munden fuld af Græs og Blade; sultmagre Hunde og Katte var Herreretter, som Landsknægtene saa vidt muligt beholdt for sig selv. Ambrosius Bogbinders Trøst til Borgerne var: »I har endnu ikke spist eders egne Børn, som de gjorde under Jerusalems Belejring!«

Sidst i Juli 1536 maatte man saa opgive Modstanden. Det maa

ikke have været morsomt for Ambrosius Bogbinder og de andre Førere paa Nørre Fællend knælende med hvide Stave at modtage Kong Kristian. Men det maa næsten have været endnu mere nedværdigende bagefter at fastslaa, at den, de havde kæmpet imod (Kr. d. 3.) viste sig at være de københavnske Borgeres Ven og Hjælper og den, der var i Stand til at gennemføre Kirkeforbedringen. — Ambrosius Bogbinder følte sit Ansvar saa stærkt, at han hængte sig.

Reformationen blev indført i Danmark paa Rigsdagen i Juli 1536; men 10 Aars urolige Tilstande gik forud for dens Gennemførelse.

Lad os saa se lidt paa det København, der dannede Rammen om disse Begivenheder. Byen havde nu en halv Snes Tusinde Indbyggere, og det meste af Pladsen inden for de gamle Volde var bebygget, selv om der selvfølgelig endnu var godt med Kaalhaver og Lossepladser. Stier blev i Aarenes Løb til Stræder og Stræderne til Gader; herved opstod den indviklede og snørklede Gadeføring i den indre By. Mærkelige Gadenavne opstod: »Strædet til Birgitte Alters Gaard« eller »Strædet, som løber til Kantorens Port«. Husnumre fandtes selvfølgelig ikke; men der var vel heller ikke saa livligt Brevskriveri i de Dage.

Under Kristian den Anden havde Mor Sigbrit forsøgt at faa lidt hollandsk Renlighed over København; men Borgerne forstod hende ikke, og saa snart hun var borte, blev Bybilledet det gamle. Man havde slet ikke opfattet, at København var ved at blive en »stor By«, hvor man maatte rette sig efter hverandre. Bestemmelser og Forordninger var der nok af, men Viljen til at respektere dem skortede det paa.

I Stræderne var der lerklinede Fattigmandshuse, i Gaderne borgerlige Bindingsværkshuse og fleretages Stenhuse tilhørende Adel eller den velhavende Borgerstand. Midt i Aarhundredet var der ikke mindre end 130 anselige Adelsgaarde.

Det var Borgerpligt at sørge for Gaden ud for sit Hus, og hver Mand brolagde efter eget Forgodtbefindende, snart højt, snart lavt, saa Gaderne blev ikke særlig behagelige at færdes i. Midt i Gaden var »Borgmesterstenene«, en Række højtliggende Sten; de var nødvendige, da det endnu var Skik at lade Affald ligge paa Gaden. Ganske vist skulde det fjernes mindst en Gang om Ugen, men ogsaa denne Bestemmelse kneb det med at faa overholdt.

Husenes indre Udstyr var ret tarveligt, selv om man af og til kunde træffe udskaarne Skabe eller smukke Dragkister; Sengene var

Alkover med Omhæng; Kakkelvogne af brændte »Kakler« var nu almindelige, ofte nøjedes man med de gammeldags »Ildgryder«.

Det var det personlige Udstyr, der viste, at man var velhavende; Silke og Brokade, Guld og Sølv hørte med til fornemme Folks Paa-klædning.

Vilde man hævde sig i det gode Selskab, skulde man være flot med Mad og Drikke. En Forordning sagde, at »intet Bryllupsgilde maatte vare mere end tre Dage, og der maatte ikke gives mere end tolv Retter Mad ved hvert Maaltid«!

Byen blev styret fra Raadhuset, naar lige undtages, at Kongen udnævnte »Københavns Statholdere«, der i Kongens Fraværelse skulde være medbestemmende, navnlig i Spørgsmaal om Befæstningen, som Kongen gerne vilde have Haand i Hanke med. Den var efterhaanden blevet betydeligt udbedret; det var saaledes Frederik den Første, der byggede de tidligere nævnte Taarne, Hanetaarnet og Jermerstaarnet.

Raadhuset laa paa Sydsiden af Gammeltorv med smuk Facade mod Torvet. Nytorv var bebygget med Boliger for forskellige af Stadens Embedsmænd. I Gadebelægningen kan man finde dette Raadhus' Plads angivet. Her holdt de 12 Magistratsmedlemmer Møde hver Fredag.

Magistratsmedlemmerne var ikke lønnede, men der var forskellige Afgifter, som tilfaldt dem; de havde Indtægten af Fiskeri i Søerne, af Vinsalget fra Vinkælderen i Raadhuset og af en stor Del af Serridslev Mark, *Raadmandsmarken*.

Af kommunale Bygninger skal nævnes et Par Avlsgaarde, Teglgård, Badstue og Tøjhus.

Den vigtigste kommunale Tjenestemand var Byfogden, den betydeligste næst efter Kongens Statsholder; han var Politimester og Dommer. Han ledede Bytinget, der blev holdt foran Raadhuset hver Mandag og begyndte allerede Kl. 8 om Morgenen. Byens Politikorps var 5-6 Bysvende.

Der var mange kommunale Bestillingsmænd; bl. a. skulde 16 *Rodemestre* sørge for, at Skatterne indgik, som de skulde.

Haandværkerne havde hidtil udgjort den mest betydende Del af Befolkningen. De var sammensluttede efter Fag i Lav, der oprindelig havde et religiøst Præg, som dog efter Reformationen forsvandt. Mange af Lavenes mærkelige Skikke har holdt sig helt op til vore Dage; et af de fornemste Lav var Guldsmedenes. Men Handelsstanden regnedes efter Reformationen for betydeligere end Haandvær-

kerne. Den havde tre Lav: Købmændene (Grossererne), Kræmmerne (Detailhandlerne) og Bryggerne. Det undrer maaske, at Bryggerne havde saa stor Betydning, men man spiste rigeligt Saltmad, Byens Vand var nærmest elendigt, og en af Følgerne var et umaadeligt Øldrikkeri. 1580 fik Byen ganske vist sit første »Vandværk«, der bestod i, at man fra Lunde Hussøen førte Vand til Byen i Trærender; men dette Vand var ikke stort bedre end det fra Byens egne Brønde.

Byen var ikke vokset mod Landsiden, men mod Havet; stadige Tilsandinger og Opfyldninger var sket, og Bremerholmen var vokset sammen med Sjælland. Kristian den Tredie gjorde meget for Havnen; der blev indrettet Fyrvæsen for at lette Indsejlingen; det skete ikke alene for at gavne Søfolkene, men forøget Sejlads betød forøgede Indtægter.

Og alt imens sad Kongen paa sit høje Slot, Københavns Slot. Lejlighedsvis viste han sig i al sin Pragt ved Bryllup og Dystridning, og Borgerne havde deres Gang paa Slottet, indtil det blev for meget for de fornemme Beboere; saa blev det forbudt.

Slotsborgen var brændt, nedrevet, udvidet og ombygget mange Gange og havde efterhaanden faaet et mærkeligt Udseende. Kristian den Tredie ombyggede næsten hele Slottet. Midtpunktet var stadig Blaataarn; Kongefløjen var en Fløj paa fem Etager med Smaataarne og svejet Tag. Man kom over til Slotsholmen ad to Broer, Højbro og Nybro, det er den nuværende Holmens Bro. Man forsøgte saa smaat at gøre København til en »Storstad«; Svinehold i Byen blev forbudt; det blev forbudt at rejse Boder paa Fortovene o. s. v. Trods alle Forbud var Byen dog stadig en usund By, og forskellige smitsomme Sygdomme rasede Gang paa Gang, alle kom de ind under Begrebet *Pest*.

I den sidste Del af Aarhundredet begyndte der en Bebyggelse uden for Voldene, en Art Forstæder; men Bebyggelsen blev forbudt, da det viste sig, at det hovedsagelig var lovløse Eksistenser, der holdt til her.

Under Frederik den Anden blev Kristoffer Valkendorf Københavns Statholder. Det var et godt Valg. Valkendorf havde Øje for Byens Trivsel, og adskillige Forbedringer fik han indført. Der findes den Dag i Dag et Pergament-Værk, »Valkendorfs Bog«, der i sin Tid blev fremstillet som et Æresminde for Valkendorfs store Fortjenester. Heri opregnes de Foretagender, han har beriget Byen med. Bedst kendt er Valkendorfs Kollegium, Bolig for Studenter, der blev indrettet i det gamle Kloster i Sct. Pederstræde.

I det hele taget er det, som man nu — ogsaa ud over det rent forsvarsmæssige — paabegynder et offentligt Byggeri. Valkendorf forstod, at et saadant Byggeri maatte til. Han begyndte det selv, han fortsatte det, efter at han var blevet Med-Formynder for den nye, unge Konge, Kristian den Fjerde, og — hvem ved — mon han ikke har været stærkt medvirkende til, at Kristian den Fjerde blev til det, han blev: Den store københavnske Bygmester.

Kristian den Fjerdes København.

Mange Medborgere lægger nu Søndags-Spadsereturen gennem den indre By for at se »det rigtig gamle« København, men ud over den indviklede og snørklede Gadeføring er der ikke noget af det gamle. Kun Kr. IV's Bygninger er over to Hundrede Aar gamle; Tidens Tand og de store Ildebrande har faret haardt frem mod det gamle. — Hvad der hidtil er nævnt, skal man se som Brudstykker paa Museer, især Bymuseet paa Raadhuset, eller som Gengivelser i Bøger paa Grundlag af Jordfundene.

Kristian den Fjerdes Bygværker er de ældste helt bevarede; han byggede solidt, og hans Bygninger har heldigt undgaaet de store Ildebrande.

Lad os se lidt paa hans Bygmestervirksomhed. Men lad os, mens vi gør det, stadig huske, at da han blev kronet, var han en ung Mand paa kun 18 Aar. Først pyntede han lidt paa Blaataarn, saa Københavns Slot kunde danne en passende Baggrund for de store Festligheder i Anledning af hans Kroning 1596. Saa tænkte han paa Byens Befæstning. Flaaden havde hans særlige Interesse; han byggede en særlig Orlogshavn, Galejhavnen, idet han paa Slots-holmen bag Slottet byggede Tøjhuset og Proviantgaarden og ud-gravede Havnen mellem disse Bygninger. Bygningerne staar endnu, men Havnen er fyldt til; det er den nuværende Bibliotekshave.

Til Flaadens overordnede Personale byggede han »Skipperbyen« paa det Omraade, der var fyldt op mellem Byen og Bremerholmen. Det er Kvarteret med Gaderne Hummergade, Laksegade o. s. v. Flaadens faste Mandskab, Baadsmændene, fik deres Kvarter et godt Stykke uden for Østerport; her byggede han »Kongens de nye Bodere« (Nyboder); her har vi Stræderne med Navne fra Naturhistorien, Nellikestræde, Krusemyntestræde, Kattestræde, Kaninstræde, *Enhjørningstræde* o. s. v. — For Skipperbyens Befolkning byggede han Holmens Kirke, og for Nyboderkvarteret paabegyndte han *Sct. Anna*

Rotunde, en mærkelig kompasformet Kirke, der dog aldrig blev færdig; Rester af den er fundet paa Grunden, hvor det gamle Militærhospital i Rigersgade er. —

Befæstningsanlægget mod Amagersiden var storstilet. Det var ikke mindre end Anlæg af en hel ny Bydel, Kristianshavn. Bydelen blev delvis anlagt paa opfyldt Terræn og fik et meget regelmæssigt Udseende, Halvdelen af en regelmæssig Tikant. Uden om Bydelen byggedes Voldgrave og Volde med fremskudte Bastioner, saadan som det nu var blevet Skik. Fra Slotsholmen førte en Bro over Havnen til Kristianshavn; det nærmeste Hus ejedes af Raadmand Hans Knip, og Broen blev derfor kaldt Knippelsbro. Herfra førte en Hovedgade, Torvegade, lige til Amagerporten. En anden Hovedgade, Strandgade, førte ud til de nye Havneanlæg paa Kristianshavnsiden, hvor Handlesselskaberne lagde deres store Pakhuse. En Kanal med Kanal-gader blev anlagt gennem Bydelen; dette viste tydeligt, at det var fra Nederlandene, Kongen havde sine Ideer, og hele hans Byggevirksomhed var da ogsaa i den nye Stilart, Nederlandsk Renæssance.

Landbefæstningen viste næsten tydeligst Kongens ungdommelige Fremsynethed. De gamle Grave og Volde blev udbedret og gjort større og stærkere; de gamle Voldtaarne blev revet ned og erstattet med tidssvarende Bastioner. Kongen tumlede med store Planer om at lave en ydre Forsvarsrække med Søerne som Voldgrave. Det kunde han dog ikke gennemføre. Men han fik bygget en Bastion ude ved den ny Sct. Annæ Havn, hvor Toldboden var opført; det blev Forløberen til Kastellet. Herfra og til Nørreport opførte han et nyt Voldparti uden om det nye Slot, Rosenborg. Den gamle Vold fra Nørreport ned langs Gothersgade o. s. v. blev sløjfet. Det var et stort Areal, der inden for den nye Vold blev lagt til København; Byen blev paa det nærmeste fordoblet i Udstrækning, og nu kunde den klare sig med det i et Par Hundrede Aar.

Befæstningen fra Vesterport mod Slotsholmen blev forbedret med Løngangen, hvor nu Løngangsstræde er. Vesterports Plads var hvor nu Nulpunktstenen staar paa Raadhuspladsen. Et Par Veje til Staden blev befæstet. Mod Nord blev anlagt Ravnsborgskansen, og ved Ladegaardsvejen den kongelige Ladegaard med Volde og Grave (nu Herm. Triers Plads m. m.).

Lad os saa se lidt paa Kristian den Fjerdes Virke inden for de Bygrænser, han havde skabt. Militærbyggeriet er omtalt. Han byggede sig et nyt Slot, Rosenborg, der er en af hans smukkeste Bygninger. Da det laa uden for Volden, blev det befæstet. Kongen

havde tidligere købt en Del Haver og indrettet sig en Slags botanisk Have, der nu blev til sirlige Anlæg. Største Parten af »Kongens Have« er dog kommet til senere.

Ved Indretningen af Rosenborg viste Kristian den Fjerde en ungdommelig Interesse for moderne Mekanik. Slottet blev forsynet med en hel Del sindrige mekaniske Indretninger, f. Eks. med en Vindbro, der kunde betjenes inde fra Slottet, Talerør fra den ene Del af Slottet til en anden, og en Stol, der kunde hejses op og ned gennem Slottets Etager, vel sagtens Københavns første Elevator.

Det tidligere omtalte Raadhus i Sydranden af Gammel Torv blev fikset op, saa det blev i Stil med Kongens andre Bygninger, og han lod de kommunale Bygninger bag Raadhuset nedrive; derved fremkom Nytorv. Endelig rejste han Springvandet paa Gammeltorv (Guldæblerne).

For Studenterne byggede han Regensen, der dog havde et noget andet Udseende end nu. Som Studenternes Kirke byggede han Trinitatis med Observatoriet Rundetaarn.

Handelen havde hans store Interesse, og han var klar over, at alene Udenrigshandel kunde gøre et Land velstaaende. Paa Kongens Foranledning stiftedes Handelsselskaber: Det grønlandske, Det afrikanske, Det vestindiske, Det ostindiske og flere. — Store Opfyldningsarbejder blev sat i Gang for at skaffe Handelsselskaberne Kaj og Pladser til Pakhuse.

Under Kristian den Fjerde begyndte man ogsaa at anlægge Fabrikker; »Silkegade« er en Mindelse om hans Silkevæveri. Udenlandske Arbejdere blev indkaldt til at lære fra sig; for dem byggede han Boliger, »Silkeboderne«.

Han anlagde Sukkerfabrikker, Klædefabrikker m. m. De trak Folk til sig, og Indvandringen fra Land til By forstærkedes, saa Landets Hovedstad efterhaanden blev uforholdsmæssig stor for et lille Land som Danmark.

Alt taget i Betragtning: Kristian den Fjerde var den, der bidrog stærkest til Københavns Udvikling, og han skabte Skønhedsværdier, som vi kan glæde os over den Dag i Dag.

Handelens Centrum var *Børsen*, et af Kongens smukkeste og ejendommeligste Bygværker, som vi ingen Steder finder Magen til. Men kun faa tænker over, at Børsen oprindeligt var en Art »Stor-magasin«. Inde i Bygningen var Rækker af Butikker; i Stuen for grovere, ovenpaa for finere Varer. Langs Butikkerne gik lange Gange,

hvor Folk promenerede, købte, saa paa Varerne eller blot paa hinanden.

Desværre kunde heller ikke Kristian den Fjerde holde sine Fingre fra de europæiske Stridigheder, og hans Krigsvirksomhed virkede ikke fremmende paa Københavns Udvikling. At der ogsaa i hans Tid var Perioder med Pest, kunde han selvfølgelig ikke gøre for; »Europas reneste Hovedstad« havde endnu ikke paa den Tid forstaaet, at en Storby maa have en gennemført Hygiejne.

Svenskekrigenes København.

Natten mellem 10. og 11. Februar 1659 var for København Begivenhedernes Toppunkt. Angrebene blev sat ind paa de nye og svage Steder: Løngangen, Kristianshavns Vold og den ny Østervold, der knap nok var bygget færdig. Men Angrebene blev afslaaet, og Beretninger og Fund fortæller om deres Hefthighed.

Forud for Stormen var gaaet adskillige Angreb og Udfald, og bag efter fulgte omtrent halvandet Aars Belejring. Ganske vist trak Svenskekongen sig tilbage til Brønshøj og Utterslev, og Kampene ebbede efterhaanden helt ud, men Tilførslerne til Byen standsedes, og det var en streng Periode, hvor Dyrtid, Sult og Sygdom raadede i Byen.

Karl Gustav indrettede sin Lejr — »som om han vilde blive der i hundrede Aar« — paa Bellahøj-Bakken; Lejren var stor; den omfattede hele Strækningen fra de nuværende Vandbeholdere ved Degnemosen til Frederiksborgvej og gik uden om Brønshøj Kirke, der blev brugt til Magasin. Lejren var vel udstyret og omgivet med Volde og Grave.

Kongen, Frederik den Tredie, og den københavnske Befolkning havde fundet hinanden. Det var københavnske Borgere, der ved deres Tapperhed, Udholdenhed og Offervilje vandt Krigen for Kongen, og han gav dem store Løfter for Fremtiden.

Baade Konge og Borgere begyndte at finde Adelen besværlig og overflødig. Borgerne havde stillet Liv og Gods til Raadighed for Kongen, og de bar til Stadighed tunge Skattebyrder. Begge Dele kunde Adelen unddrage sig — og den gjorde det. Borgerne mindedes, hvorledes deres Forfædre for godt et Hundrede Aar siden havde skaffet sig af med Munkene — gad vide, om det nu ikke var Adelsens Tur!

Konge og Borgere gik sammen om at knække Adelen, og det

skete som bekendt i Oktober 1660; men hvad fik de københavnske Borgere saa ud af det?

Kongen havde under Krigen lovet dem, at hvis de »vovede Liv og Blod for kongelig Majestæt«, skulde København, naar den var befriet, »blive en fri Rigens Stad med Stemme paa Rigsdagen, og Borgerne skulde faa lige Ret med Adelen til at købe Jordegods og faa Embeder«. Under Kampene var der endog afholdt Valg; 32 Mand var af Borgerne valgt til sammen med Magistraten at raadslaa om Byens Sager.

Men da saa hin Oktoberdag Enevælden — Diktaturet — var indført, hvad fik man saa? — Samme Ret som Adelen til at være med til at styre Landet! Ja, men denne Ret var jo nu taget fra Adelen! — Adgang til Embeder! Det fik alle Landets Borgere, saa det var ingen særlig Københavnerbegunstigelse.

Det, der lød saa kønt, sagt af Kongen til Borgerne, det, der saa saa smukt ud paa Tryk i »Københavns Privilegier«, var tomme Ord — København blev snydt!

En virkelig Belønning var det dog, at Kongen forærede Byen Roskilde Len — for Resten en pudsig Sammenstilling: I Absalons-tiden forærede Kongen København til Roskilde — nu forærede Kongen Roskilde til København.

Kongen følte sig dog aabenbart ikke helt sikker; hans første Arbejde var at fuldføre Kastellet, som Kristian den Fjerde saa smaat havde begyndt paa. Samtidig begyndte Bebyggelsen af det Kvarter (Østerbro) der laa inden for den nye Østervold fra Kastellet til den gamle By. Gaderne blev her lagt i rette Linier og Vinkler, rigtig en Bybebyggelse. Men nu var København ogsaa blevet til en Stad med 60,000 Indbyggere.

Under Kristian den Femte fortsattes Voldbyggeriet. Det førte med sig, at Kvarteret med Ny Vestergade, Stormgade og Løngangsstræde opstod, uden dog straks at blive bebygget.

Byggeriet foregik nu i Kvarteret mellem Gothersgade og Kastellet, det ny København. Mange Adelspalæer skød op; en Del af dem staar endnu og bruges væsentlig som Forretningsejendomme. »Det ny Kongetorv«, d. v. s. Kongens Nytorv opstod. Det var Meningen at det nu skulde være Byens Hovedtorv; for at fremme dette, blev Nyhavn udgravet. Vor Frelsers Kirke paa Kristianshavn er bygget paa denne Tid.

Under Kristian den Femte fortsattes den evindelige Kamp for,

at København skulde blive en renere By. Det var især galt i den gamle Bydel omkring Gammel Torv.

En af de mest betydende af Lederne i alle Forbedringer var *Ole Rømer*. Han var en boglærd Mand, men tillige en praktisk Begavelse. Der var tidligere indført en Renovationsskat og endog udnævnt en Generalrenovationsdirektør! — Gadebrolægningen blev overtaget af det offentlige for at faa bedre og mere ensartede Gader; Tagrenderne blev forsynet med Nedløbsrør, tidligere pøsede Vandet ned i Hovedet paa Fodgængerne. Gadebelysning (Tranlamper) blev indført; et Vægterkorps paa omtrent 100 Mand sørgede for Ro om Natten. Brand- og Vandvæsen blev forbedret*). Een Ting kunde man dog ikke ændre: Den fortvivlede Gadeføring i den gamle Bydel; den skulde der et Par Kæmpebrande til at lave om paa.

Mærkeligt nok er det, som om Uviljen og Modviljen mod de hygiejniske Foranstaltninger nu er mindre end før Enevælden. Maa-ske skyldes det noget, at Kristian den Femte havde indført Rangforordningen med 16 Rangklasser. — Folk anstregte sig for om muligt at komme op i Rangklasserne, lidt nærmere den store Enevoldskonge. Den handler klogt, der benytter sig af alle Tiders store menneskelige Svaghed: Den personlige Forfængelighed.

Holbergs København.

Holbergs Komedier er fortrinlig Kulturhistorie; ud af dem kan vi læse os til Datidens Levevis og til Folks Væremaade og Tænke-maade. Den bedst kendte er vel nok »Jeppe paa Bjerget«, hvor Jeppe er en nøjagtig Gengivelse af den danske Bonde i hans dybeste For-nedrelse. Holberg færdedes i København, og han brugte sine Øjne; de Folketyper, han saa paa sin Vej, fæstede han paa Papiret, dem kan man endnu den Dag i Dag se i hans Komedier.

Samkvemmet med andre europæiske Lande var nu i god Gang, det var en Tid, hvor en Mængde nyt strømmede til Landet. Og som det altid gaar, naar meget nyt kommer til, tog man raat for usødet. Man *skulde* være »med paa Noderne«, og det skulde kunne ses paa een, at man var det. Klædedragt, Byggemaade, Skikke, Tale-maader o. l. kunde man sagtens efterligne; og man kunde »snakke med« om Tingene.

*) Byen fik sin første Avis »Den danske Mercurius«; den var endda paa Vers.

I »Den politiske Kandestøber« viser Holberg os københavnske Borgere, der snakker med. Kandestøberen Herman von Bremen, Richard Børstenbinder, Gert Buntmager, Sivert Posekiger og Frantz Parykmager ordner over et Glas Øl Handelskompagnierne og betydende danske og europæiske Spørgsmaal.

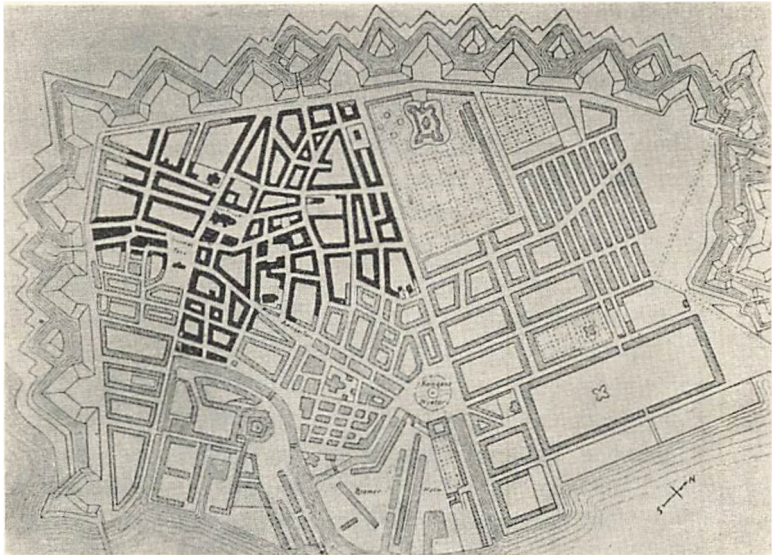
Konerne gaar heller ikke Ram forbi. I »Barselstuen« lader Holberg dem mødes og afslører, hvorledes de tænker og taler.

Holberg viser os den dumvigtige Student, Erasmus Montanus, der har slugt Alverdens Visdom uden at have fordøjet den. Han viser os vigtige og opblæste Officerer, det københavnske Tjenerskab, og fører hele Datidens København frem for os.

København oplevede et Par triste Begivenheder i denne Periode. 1711 havde Byen en frygtelig Pestepidemi. Sygdommen viste sig først i Helsingør, men den bredte sig hurtigt. Nordsjælland blev afspærret af Militæret, og enhver, der vovede at bryde Kæden, blev skudt. Trods alle Forsigtighedsregler viste Pesten sig i København i Juni Maaned 1711. Sygdommen tog voldsom Fart. Hvem der kunde flygtede fra København. Sundhedsvæsenet var mangelfuldt; Kirkegaardene slog ikke til; Tyveri og Røveri florerede. Der gik Panik i den københavnske Befolkning, men det var intet Under. Da Pesten mod Aarets Slutning ebbede ud, var 23,000 Mennesker bukket under for den; det var over en Trediedel af hele Byens Befolkning; over 500 Huse stod helt uden Beboere.

1728 oplevede Byen den store Brand. Den 20. Oktober udbrød der Brand i Huset, der laa paa Hjørnet af Lille Sct. Klemensstræde og Vestervold (det er der, hvor nu B. T.-Centralen er). Det stormede, og Vinden var vestlig; forskellige uheldige Omstændigheder stødte sammen, og da Brandvæsenet var meget primitivt, blev det en Brand af et voldsomt Omfang. Tre Timer efter Brandens Udbrud brændte hele Kvarteret fra Vestervold til Gammel Torv. Samtidig udbrød en ny Brand i Nørregadekvarteret. Der gik igen Panik i Byen, og Branden fik uhindret Lov til at rase videre. Man gjorde dog et Forsøg paa at redde Frue Kirke og Raadhuset; Huset paa Hjørnet af Nørregade og Gammel Torv blev sprængt i Luften for at standse Ilden; men forgæves, baade Frue Kirke og Raadhuset gik op i Luer, og videre banede Ilden sig Vej. Regensen og Trinitatis Kirke brændte; Helligaandskirken brændte; Gade efter Gade brændte. Branden naaede helt til Gothersgade. 1670 Huse gik op i Luer. Næsten hele det gamle København blev lagt i Aske.

Genopbygningen skulde paabegyndes straks, og Regeringen saa

Kort over København efter Branden 1728. Den brændte Del er angivet ved de sorte Felter. Efter samtidigt Kort.

nu Lejlighed til at faa moderniseret den gamle By; Gaderne skulde være lige og brede, og kun grundmurede Huse maatte opføres. Men Borgerne havde ingen Penge at bygge for, og det hele gik i Staa, indtil »Københavns Brandforsikring« var blevet stiftet i 1731.

Man fik bl. a. anlagt Frederiksberggade og Kultorvet. Frue Kirke blev genrejst, dog ikke før i 1744, men saa var det ogsaa med et imponerende Taarn og Spir paa 120 Meter.

De almindelige Beboelseshuse blev jævne og ligetil. Det er væsentlig dem, vi nu ser paa som det »rigtig gamle« København. Det er dem, der nu efterhaanden maa vige for Forretningsejendomme.

København var ikke blevet til Storstaden med Storstadspræg, saadan som Regeringen havde haabet. Kristian den Sjette vilde dog have noget storstadsagtigt i København. Han byggede Københavns Slot om fra Grunden med en Pragt og Storslaaethed, som tog Vejret fra alle. Det kneb voldsomt med at skaffe Midlerne, og mange Gange gik det helt i Staa. Men Arbejdet fuldførtes. *Kristiansborg* blev rejst.

Frederiksstaden.

Under Frederik den Femte blev Byen udvidet med endnu et nyt Kvarter, Amalienborgkvarteret. Enkedronning Sofie Amalie havde

haft et Slot, Sofie Amalienborg, liggende her, men det var brændt, og Grundene laa hen som Haver og Eksercerpladser. Arealerne blev udstykket til store Byggegrunde; Kvarteret var tænkt som Handels- og Forretningskvarter, men det blev et Adelskvarter, hvor Hofadel og Hofembedsmænd slog sig ned. En stor ottekantet Plads havde Kongen forbeholdt sig selv. Grundene blev foræret til fire fornemme Adelsmænd; midt paa Pladsen blev Kongens Rytterstatue rejst. Den var Kongen lidt uheldig med, for den kom til at staa i ikke mindre end tre-fire Millioner Kroner i vore Penge. — Amalienborg Plads var skabt.

Den nye Bydel skulde have en passende Kirke, og man begyndte Bygningen af *Frederikskirken*; den var dog saa stort og dyrt anlagt (skulde bygges helt af Marmor), at hverken Frederik den Femte eller hans Efterfølger, Kristian den Syvende kunde gennemføre den. 1770 blev Arbejdet standset, og Kirken laa hen som forvitrende Ruiner i over Hundrede Aar, til Tietgen endelig formaade at fuldføre den som *Marmorkirken*.

Trods fornemt Byggeri var København og ikke mindre det ganske Land trykket af Fattigdom. Man satte saa igen ind paa at op-hjælpe Handel, Søfart og Industri. Handelsselskaber blev igen startet og støttet, og man oprettede Fabrikker i stor Stil. Vanskelighederne laa i, at det næsten var umuligt at faa afsat Varerne til Udlandet. Man tvang saa Landets Borgere til at aftage Fabriksvarerne. Men det skaffede ikke Penge til Landet; det medførte, at endnu flere flyt-tede til København, hvor Fabriksarbejdet var, og det skæve Forhold mellem Hovedstadens og Landets Størrelse blev endnu større.

En enkelt Sætning skal lige gentages; den maa snart være gaet ind i Bevidstheden: København var stadig en snavset og usund By!

København omkring 1800.

Napoleonskrigene lammede Næringslivet i store Dele af Europa. Saa længe Danmark blev holdt udenfor Stridighederne, tjente vor Handel og Industri store Penge. Handelsselskaberne blomstrede naturligt op, København var paa Vej til at blive en velhavende By. Folk behøvede nu ikke udelukkende at tænke paa at bjærge Føden; der blev ogsaa Tid til at beskæftige sig med andre Ting. Det er i denne Periode de »Klubber« kommer frem, som vi læser om i Litteraturhistorien.

Et Par enkelte Aarstal betegner særlige Begivenheder.

1792 rejstes Mindet for Bondens Frigørelse, Frihedsstøtten. Den blev rejst et Stykke udenfor Vesterport, hvor By og Land mødtes.

1794 brændte Kristiansborg Slot. Man havde troet, at det var brandfrit, og det vakte alles Forbavselse, men tillige store Sorg, at denne Pragtbygning med alt dens kostbare Inventar paa een Nat blev Luernes Bytte. — En Landsindsamling indbragte 1 Million Rigsdalere til Genopbygningen; for en Del af Pengene købte Kongen to af Palæerne paa Amalienborg; Resten gik til Rustninger.

1795 oplevede Byen den anden store Brand. Den udbrød paa Gammel Holm. Ogsaa denne Gang var det Storm, og Vinden bar ind over Byen; ogsaa denne Gang indtraf alle mulige Uheld. I Løbet af tre Dage naaede Ilden fra Hjørnet af nuværende Niels Juelsgade og Tordenskjoldsgade til vor Raadhusplads. Ogsaa denne Gang brændte Raadhuset paa Gammeltorv. Raadhusets Genopførelse blev paabegyndt 1805, men nu paa det Sted hvor Raad- og Domhuset ligger paa Nytorv (det er det nuværende Domhus). 1000 Huse lagde Branden i Aske.

Det var nu ugørligt at holde Danmark uden for Napoleonskrigene. 1807 bombarderede Englænderne København, indesluttede Byen, og store Dele af den blev Bytte for Englændernes Brandbomber; Frue Kirke med det stolte Taarn; Universitetet og hele Kvarteret deromkring brændte ned; tre Døgn varede Bombardementet, før man indsaa det haabløse i at fortsætte Modstanden.

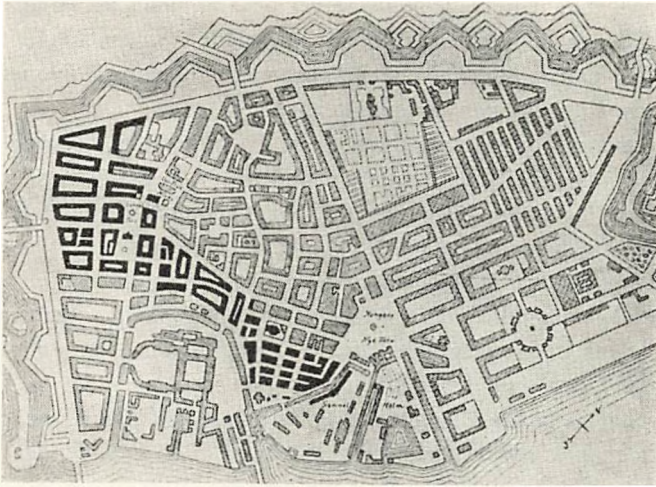
Danmark var hermed inde i de europæiske Stridigheder, og vor Handel, der i de forudgaaende Aar havde haft en Blomstring som ingen Sinde før, standsede brat. Landet gik et økonomisk Uføre i Møde, der endte med Statsbankerotten 1813.

Frederik den Sjettes København.

Vi er nu naaet saa langt op imod vor egen Tid, at vi blot skal tænke os tilbage til den Tid, da Oldemor og Oldefar var Børn.

København var stadig den befæstede By. Med talrige Forbedringer var det stadig Kristian den Fjerdes Volde med Grave og Bastioner, der dannede Ring om Byen.

Adgangen til og fra Byen foregik gennem de fire Porte, hvis Pladser markeres af »Nulpunktstenene«, hvorfra vore Landeveje udmaales. Vesterport: Raadhuspladsen ud for Dragespringvandet; Nørreport: Frederiksborggades Udmunding i Nørrevoldgade; Østerport: hvor Søndre Frihavnsgade møder Østerbrogade; og Amagerport: Torvegades yderste Ende. Portene var tidligere blevet lukket

Kort over København efter Branden 1795. Den brændte Del er angivet ved de sorte Felter. Efter samtidigt Kort.

ved Mørkets Frembrud og Nøglen afleveret til Kongen. Fra 1808 lukkedes de først Kl. 12 Nat.

Skønt Byen nu havde op mod halvandet Hundrede Tusinde Indbyggere, boede kun faa uden for Voldene. Man vilde helst ikke have nogen Bebyggelse lige uden for Voldene, for at Fjenden ikke i Krigstid skulde liste sig frem i Ly af Bebyggelsen. Helt ud til nuværende Falkonerallé-Jagtvej maatte der kun være lave Huse, og de vilde i Krigstilfælde blive jævned med Jorden uden nogen som helst Erstatning til Ejeren.

Mod Vest holdt en Del Slagtere til; Kvægtorvet var tæt uden for Vesterport; om Morgenens, naar Handelen skulde begynde, blev der slaaet paa Tromme, og Torvet kaldtes derfor for Trommesalen; vi har nu en Gade af dette Navn.

Lige inden for Vesterport foregik Handelen med Halm; Halm-torvet er nu en Del af Raadhuspladsen.

Ude paa Nørrebro laa Assistens Kirkegaard, der maatte tages i Brug, da de indre Kirkegaarde ikke slog til; omkring den voksede ogsaa en mindre Bebyggelse op.

Saa laa der spredte Gaarde, f. Eks. Ladegaarden, Falkonergaarden og Blaagaard. Og endelig laa der adskillige Landsteder; man boede paa Landet paa Gammel Kongevej. Niels Juels Landsted var Grøndalsgaarden paa Frederiksberg.

Det kostede Penge at komme ud og ind gennem Portene. Ved Akciseboderne betalte man Akcise, det var en Slags Bytold for alle Varer, der førtes til Byen; ved Bommen betalte man Bropenge, en Erstatning for Slid paa Broplankerne.

København var *stadigvæk* en uren og usund By. Mange af Gaderne var kun faa Meter brede og med aaben Rendesten ad Gadens Midte. Een Gang om Ugen blev Gaderne rensede og Skarnet kørt bort; i Forstæderne dog kun een Gang om Maaneden. Drikkevandet fik man mest fra Byens Brønde, men det var saadan, at man, naar man kom hjem med Spandene, først maatte si Vandet gennem Lærred for at faa det værste Snavs fra. 1831 fandt man paa at bore dybt og faa fat i det rene Grundvand. At der i selve Byen var et stort Kreaturhold af baade Heste, Køer og Svin forhøjede ikke Renligheden.

Vilde man trække frisk Luft, gik man Tur paa Volden eller i Rosenborg Have. Søndagsturen gik gennem Vesterport, ad Vesterbrogade, gennem Jernporten og ad Frederiksberg Allé til Frederiksberg Have. Frederik den Fjerde havde bygget Frederiksberg Slot, og Frederik den Sjette opholdt sig meget her. Mindst een Gang om Aaret skulde man paa en længere Udflugt til Charlottenlund og Dyrehavsbakken. Lige uden for Vesterport var der ogsaa en Slags Dyrehavsbakke med Karuseller, Gynger o. lign.. Det var det Forlystelsessted, der senere blev til Tivoli.

Trafikmidlerne var enkle i de Dage. Man kunde hyre en *Hestedroske* til kortere Køreture. *Omnibusser* trukket af Heste dukkede op; de vakte forresten Forargelse, da tilfældige Damer og Herrer i dem kunde komme til at sidde ved Siden af hinanden! Den faste Omnibusrute gik fra Amagertorv til Frederiksberg; den kørte Ruten et Par Gange om Dagen. *Dagvogne* kørte mellem København og forskellige sjællandske Byer en eller to Gange om Ugen; Turen fra København til Hillerød varede 12 Timer.

Byen blev styret af Magistraten og Borgerraadet; Magistraten bestod af Overpræsidenten, Borgmestrene og Raadmændene og udnævntes af Kongen. Borgerraadet valgte selv Efterfølgere; Borgerraadet var »de 32 Mænd«, der var Belønningen for Borgernes Forsvar af Byen under Svenskekrigene. Vor Borgerrepræsentation svarer til »de 32 Mænd«.

Ordenen blev opretholdt af et Hundrede Politibetjente og et Par Hundrede Vægttere.

Det kunde være fristende at kigge ind i de københavnske Borgers Hjem og at følge dem i deres daglige Dont eller til Selskaber,

i Teater eller til anden Morskab; men det tillader Pladsen her ikke. Læs derom f. Eks. i Alfred Jeppesen: Fra det gamle København.

De sidste Menneskealdre i hastige Glimt.

- 1838: Byen oplevede Thorvaldsens straalende Hjemkomst.
 1847: Jernbanen mellem København og Roskilde aabnes.
 1848—49: De stormende Begivenheder i Anledning af den sønderjydske Krig; »Danmarks Riges Grundlov«.
 1852: Tilladelse til uden Indskrænkning at bygge paa Terrænet uden for Voldene; især Nørrebro og Vesterbro vokser hastigt frem.
 1853: Koleraepidemi i København; 5000 Mennesker dør.
 1856: De gamle Porte brydes ned.
 1857: Gasbelysning i en stor Del af Københavns Gader.
 1859: Vandværk med Grundvand fra Omegnskilder aabnes.
 1867: Københavns Volde opgives som Befæstning; der er nu Adgang til fri Bebyggelse. Den sidste af Voldene, Østervold, sløjfedes dog først 1895; tilbage er nu Kastellet og Kristianshavns Vold.
 1884: Kristiansborg brænder atter.
 1894: Marmorkirken bliver indviet.
 1897: København faar elektriske Sporveje.
 1900: Byen faar sin næste store Udvidelse, idet Brønshøj, Valby, Vanløse og Sundbyerne indlemmes i København.
 1903: Københavns Raadhus indvies.
 1911: Københavns Hovedbanegaard indvies.
 1917: Den underjordiske Boulevardbane aabnes.
 1925: Kastrup Flyvehavn tages i Brug.

Slutning.

København vokser stadig; og den vokser med større og større Hast. Boligkomplekserne anlægges mere og mere med Hensyntagen til den almindelige Folkesundhed; der er Lys og Luft mellem Karreerne. Villakvarterer bliver almindeligere; Gaderne gøres brede, og Pladser anlægges som Storbyens »Lunger«. Alt dette gør, at Byen breder sig særlig stærkt. Samtidig flytter Folk fra den indre By, hvis Bygninger mere og mere tages i Brug af Handelen.

Vi slutter da vor Vandring gennem Københavns Historie med et Besøg i det lille, men uvurderlige Museum under Kristiansborg. Vi lader vor Haand glide over de Sten, Absalon lod føje sammen til sin

Borgs Fundament og ser i Ærbødighed paa de Rester, der vidner om hans Virke. Derefter vandrer vi forbi Kristian den Fjerdes »Stor-magasin«, Børsen, gennem Vestergade, mens vi mindes den lille Bondeby omkring Gadekæret. Vi gaar op paa Raadhusets dejlige Bymuseum og lader Jordfundene dér fortælle os deres Del af vor Bys Historie — og staar saa midt i Raadhuspladsens Mylder af Cykler og Biler.

Mens Neonreklamerne glimter frem mod den mørknende Aftenhimmel, brummer Ruteflyveren sig ned mod Kastrup. — — — Vi har set nogle Aarhundreder af en enkelt Bys Historie.

Selv om vi kun har vendt nogle enkelte Blade i en enkelt By's Historiebog, har vi dog følt Mangfoldigheden og synes, der er en Evighed mellem Ruteflyveren og Stenaldermanden.

Og dog er det kun en saa ringe Del af Aarmillionerne.

Litteraturfortegnelse se Side 78.

KØBENHAVN AF I DAG

København er en stor By.

Der findes en Bog, der hedder Statistisk Aarbog for København, Frederiksberg og Gjentofte Kommuner. Den ser slet ikke spændende ud, for den bestaar udelukkende af Tabeller med lange Talkolonner. Men Bogen er langt interessantere, end den ser ud til. Kigger vi nærmere paa Talrækkerne, opdager vi, at de giver os en hel Del Oplysninger om København og Københavnerne.

De tre Hovedstadskommuner dækker et Areal paa 10.780 ha = 107,8 km²; det er mellem 1½ og 2 Gange saa stor som Amager, der blot er 6.501 ha!

I de tre Kommuner boede der efter Folketællingen i November 1938 883.322 Mennesker.

Skulde vi spadsere alle Veje og Gader igennem, blev det til en Tur paa ikke mindre end smaa 900 km. Det er det samme som en Tur til Alperne!

København er et lille Lands meget store Hovedstad.

Af Danmarks Befolkning bor ikke mindre end mellem en Femtedel og en Fjerdedel i Landets Hovedstad. At det er en stor Del af Befolkningen, faar vi et lille Indtryk af, naar vi hører, at f. Eks. London har ca. en Tolvtedel og Berlin ca. en Sekstendedel af Landets Befolkning.

Her bor Landets Konge, og her samles Landets Regering. Kongefamilien boede oprindelig paa Kristiansborg Slot, men da dette brændte 1794, blev Kongefamilien husvild. Staten købte da et Par af Palæerne ved Amalienborg Plads, og her har siden da været Residens. I det nuværende Kristiansborg Slot er der i Kongefløjen — den Fløj, der vender ud mod Slotspladsen — indrettet Residenslokaler. Kongefamilien bor der dog ikke, men bruger dem ved festlige Lejligheder, og naar Kongen giver Audiens.

Paa Kristiansborg samles Landets Rigsdag, Folketing og Lands-ting, og vedtager de Love og Bestemmelser, vi skal rette os efter. Til at føre Lovene og Bestemmelserne ud i Livet har Staten en stor Del Embedsmænd; de øverste af Embedsmændene er Ministrene. I Vejviseren, eller maaske lettere i Telefonbogens grønne Blade, finder man de forskellige Ministerier, og vi vil finde, at en meget stor Del af Embedsmændene har Kontorer paa selve Slotsholmen eller i de nærmeste Gader.

Hovedstadskommunerne.

De tre store Hovedstadskommuner er København, Frederiksberg og Gentofte. Hver af dem har sit Raadhus (find dem paa et Kort), og her samles de Mænd og Kvinder, der af Befolkningen vælges til at styre Kommunens egne Sager.

Ogsaa her er Styrelsen delt i flere Afdelinger, og ogsaa her kan vi ty til Telefonbogens grønne Blade for at faa Oplysning om Afdelingerne.

Hvad bestiller Hovedstadens Millionbefolkning?

I Statistisk Aarvog for København, Frederiksberg og Gentofte kan man aflæse, hvorledes Befolkningen fordeler sig paa de forskellige Erhverv. Haandværk og Industri har jo som ventet det største Tal; det er de mange Haandværkere og Fabriksarbejdere, der tæller.

Handel har ogsaa et stort Tal. Hvis man vil have lidt at vide om, hvad det er, der handles med, kan man faa nogen Oplysning i Telefon-Fagbogen. Her har vi Forretningerne ordnet i Faggrupper og kan ligefrem tælle, hvor mange Spalter der er med Cigarforretninger, Slagtere, Blomsterforretninger o. s. v.

De fleste af Hovedstadens Virksomheder er kun beregnet for selve Byens Borgere. Nogle sender dog Varer til hele Landet, og enkelte er kendt langt uden for Landets Grænser.

Den kongelige Porcelænsfabriks Mærke, de tre Bølgelinier, er

kendt langt ud over Landets Grænser. Tuborg og Carlsberg eksporterer til alle Verdensdele. Burmeister & Wains Dieselmotorer snurrer i Alverdens Lande. Og F. L. Smiths Cementmaskiner anvendes overalt, hvor Broer, Dæmninger, Storbygninger o. lign. præger vor Tid som en Beton-Tidsalder.

Men mangfoldige andre Virksomheder i Storkøbenhavn sender Produkter langt ud over Landets Grænser: Frederiksberg Metalvarefabriks Transportspande anvendes over alt, hvor der er Kvægavl, »Sabroe« og »Atlas« leverer Køleanlæggene; Hellesens Tørelementer lyser op i de fjerneste Afkroge af Jorden o. s. v. o. s. v. — Det er kun ganske enkelte Eksempler — og spredte Eksempler — der her er nævnt; hver enkelt vil kunne finde adskillige flere.

Storbyens Forsyninger.

Vi kan forstaa, at naar saa mange Mennesker staves sammen i en enkelt By, maa der komme uhyre Forsyninger udefra alene af Madvarer. Lad os igen se paa nogle Tal fra den statistiske Bog, der er nævnt flere Gange.

Københavns Grønttorv bugner hver Morgen Aaret rundt af Blomster, Frugt og Grønt. Har man blot set det een Gang, er man klar over, at det er store Mængder, det drejer sig om. Bogen oplyser os om, at der paa et enkelt Aar tilføres for mere end 42 Millioner Kroner. Saa lyder det jo ikke af saa meget, at vi bare spiser for 8 Mill. Kroner Fisk paa et Aar; men det er dog omtrent 7000 Tons!

Mælk bruger vi store Mængder af; Tilførslen er paa over 341 Tons pr. Dag.

Og saa til sidst nogle Tal om Kød og Flæsk.

Pr. Aar:

Levende Kreaturer:

43.000 Køer, 15.000 Kalve, 14.000 Lam, 6000 Heste.

Slagtede Kreaturer:

11.650 Tons Oksekød,

14.172 — Kalvekød,

22.433 — Flæsk.

Mange Varer kan vi slet ikke kontrollere Mængden af, men Bogen giver os den Oplysning, at Hovedstadens Befolkning har en samlet skattepligtig Indtægt paa over 1708 Mill. Kr. (en samlet Formue paa lige ved 4 Milliarder Kr.). Langt de fleste af disse Penge gives ud igen, saa det er ikke saa helt faa Varemængder, det drejer sig om.

I Smaabyer klarer hver Borger sig selv med Lys, Brændsel, Kloak o. lign. Det kan slet ikke lade sig gøre i en Storby. Her maa Kommunen sørge for disse Ting.

Kommunens Vandværk forsyner os med Vand. Københavns Vandforsyning, der henter Vand fra mange Kilder paa Sjælland, bl. a. helt fra Lejre, har over 1000 Kilometer Ledning. Vi bruger paa et Aar over 61 Millioner Kubikmeter Vand. Det bliver pr. Indbygger, alle medregnet fra Spædbørn til Oldinge, i København 191 Liter pr. Døgn, paa Frederiksberg 195 Liter pr. Døgn. Gentofte bruger 201 Liter pr. Døgn, men der har de vel ogsaa flere Badeværelser.

Det meste Vand forsvinder vel sagtens gennem Kloakkerne igen efter Brugen. Vi har »kun« godt 754 Kilometer Kloakledning; men til Gengæld er nogle af dem rene Tunneler under Byen og strækker sig langt ud i Øresund.

Kommunale Elektricitetsværker sørger for Belysning i vore Lejligheder, og kommunale Gasværker sælger os den Gas, vi skal koge vor Mad ved.

Kommunale Sporvogne bringer os fra den ene Del af Byen til den anden. Sporvognene kører sammenlagt i alt 43.279.700 km om Aaret og transporterer ialt 153.923.000 Passagerer.

Endnu et stort Tal: København er Cyklernes By; ingen anden By i Europa har nær saa mange Cykler. Hvor mange her er, er der ingen, der ved, men man anslaaer Tallet til højt op imod en halv Million. Af og til bliver Færdselen kontrolleret i de københavnske Gader; ved saadanne Færdselstællinger har man fastslaaet, at f. Eks. Langebro gennemsnitligt pr. Døgn befares af mellem 59 og 60 Tusinde Cyklister. Og saa til sidst et endnu større Tal: Københavnerne fører aarligt henved 360 Millioner Telefonsamtaler.

Et Stykke »Udland« i København (Frihavnen).

Det er for en stor Del Københavns gunstige Beliggenhed ved Indløbet til Østersøen, der har gjort den til den store Handelsby.

Det var ikke alene Handel med Varer til dansk Brug; København fik ret tidligt ogsaa en stor *Transithandel*, det vil sige, danske Forretningsmænd købte Varer og videresolgte dem til Udlandet, især Østersøbyerne. Varerne blev jo noget dyrere ved denne Mellemandhandel, væsentlig fordi der skulde betales Told af Varerne, naar de gik ind i København.

1888 begyndte Tyskland at anlægge Kielerkanalen, og selv om den først og fremmest var bestemt til militært Brug, blev de danske

Købmænd alligevel bange for, at Østersøhandelen skulde gaa gennem Kanalen, saa København mistede sin Transithandel.

Det førte med sig, at *Københavns Frihavn* blev aabnet 1894. Den blev anlagt lige Nord for Kastellet, skønt man dengang var ængstelig ved at anlægge den »saa langt uden for Byen«.

En Frihavn er »Udland« paa den Maade, at Varer, der føres til den, er toldfrie. Varerne kan indføres til Frihavnen, behandles og forarbejdes, udføres igen, uden at der skal betales Told; først naar de gaar gennem det kendte Frihavsgitter ud i Byen, kommer Toldafgiften.

Inden for Frihavsgitteret er der et Vandareal paa 34 ha og et Landareal paa 52 ha, ialt 86 ha.

Ca. 5000 Skibe gaar aarligt ind i eller ud af Frihavnen. Mange Varer gaar blot ind i Frihavnsens Lagre og eksporteres atter derfra, men efterhaanden er der groet mange Virksomheder op inden for Gitteret. Raavarerne indføres, i Frihavnen behandles de, og saa udføres de som Færdigvarer — alt uden den fordyrende Told. Der findes i Frihavnen nu over halvtredie Hundrede Virksomheder. Et Par af de mest kendte er Nordisk Fjerfabrik og Øernes Andelsselskab for Indkøb af Foderstoffer, der ejer de kæmpemæssige Siloer. — En Spadseretur langs Frihavnsens Kajer er paa ikke mindre end 5½ km!

Undervisning og Uddannelse.

En af Fordelene ved at bo i en Storby er den, at der er Lejlighed til at uddanne sig i enhver Henseende. Grunden lægges i kommunale eller private Børnehaver; Fortsættelse følger i de kommunale Skoler, Grundskoler og Mellemskoler med Overgang til Præliminærklasser eller Realklasser og Fortsættelse i Kommunernes eller Statens Gymnasier. Den videre videnskabelige Uddannelse foregaar paa Universitetet, Polyteknisk Lærestalt, Landbohøjskole eller andre videnskabelige Uddannelsesanstalter.

Uddannelse til praktiske Erhverv foregaar paa Tekniske Skoler, Fagskoler og Handelsskoler af forskellig Art. Tusinder af Unge søger aarligt Videreuddannelser paa Kommunernes Fortsættelseskursus.

Fritiden i en Storby.

Idræt af forskellig Art er vel nok den Fritidsbeskæftigelse, der drager største Delen af Storbyens Ungdom til sig. Naar nye Kvarterer af Byen planlægges, sørger man for, at der mellem Kareerne bliver Plads tilovers; og Byens Gymnastiksale stilles til Raadighed

for Ungdommen udenfor Skoletiden. Bedst kendt i Byen er Idræts-parken til indendørs og udendørs Sport af enhver Art. Endvidere er det meste af Byens gamle Fælledele reserveret til Idræt.

Man maa dog for Idrætten ikke glemme de store Værdier, der er stillet til Raadighed for enhver af os i vore mange fortræffelige Museer. Den, der har Interesse for Kunst, besøger Thorvaldsens Museum, Statens Museum for Kunst eller Den Hirschsprungske Samling. Vil man vide noget om den ældste Del af vort Lands og Folks Historie, besøger vi Nationalmuseet; her kan vi forresten paa den etnografiske Afdeling faa noget at vide om fremmede Folkeslag. Den senere Danmarkshistorie kan vi paa en morsom og lærerig Maade faa repeteret ved en Gennemgang af Samlingerne paa Rosenborg. — Og saa har vi alle Museerne for de særlige Interesser: Zoologisk, Botanisk eller Geologisk Museum, Kunstindustrimuseet o. s. v. — Enhver velordnet Lommebog giver Oplysning om Museernes Beliggenhed og deres Aabningstider.

Men saa alle de mange Fritimer, hvor man ikke har Lyst til at gaa til Museer og Sportspladser, men hellere vil sidde i Fred og Ro? — Den statistiske Aarbog oplyser, at der i Skolebogsamlinger og paa Kommunebiblioteker findes omtrent en Million Bøger. Alle disse Bøger stilles gratis til vor Raadighed. Søg til disse Skatkamre, naar du skal tilbringe en stille Time!

Slutning.

En fyldig Skildring af »København af i Dag« er ikke mulig paa en saa lille Plads som her. Hvert enkelt af de Omraader af Storbyens Liv, som er nævnt her, vil hver for sig kræve hele Bøger; saadanne Bøger eksisterer ogsaa; spørg paa Biblioteket, og du kan faa Bøger, der tilfredsstillter din Videlyst paa ethvert af disse Felter.

Her i denne Bog er bare givet et lille Udsnit af den brogede Mo-saik, som en Storby er. De Tal, her er nævnt, er Eksempler, der blot gælder 1939 eller et af de foregaaende Aar; Tallene ændrer sig stadig.

Prøv nu engang at kikke i Vejviser, Telefonbog eller Statistisk Aar-bog for Storkøbenhavn. Disse Bøger, der i det daglige Liv giver os den enkelte praktiske Oplysning, vi i Øjeblikket har Brug for, kan ogsaa give os et Billede af den brogede Storby, København.

Litteraturhenvisninger til »Træk af Byens Historie«:

- Knud Bokkeuheuser: Det gamle København. 1919. Bd. 1-2.
 Carl Bruun: Kjøbenhavn. 1887-1901. Bd. 1-3.
 Carl C. Christensen, Louis Bobe og F. Weilbach: Frederiksberg. 1937.
 Alfred Jeppesen: Fra det gamle København. 1935.
 Otto Jespersen og Dagmar Rasmussen: Christianshavn. 1933. (Faglig Læs-Vilh. Lorenzen: Vandringer i det gamle København. 1926.
 H. C. Bering Liisberg: København i gamle Dage og Livet i Kobenhavn. 1901.
 Jacob Løber: Slotsholmen. 1932. (Faglig Læsning, 41).
 Holger Rützebeck: Absalons By. 1931.
 J. P. Trap: København og Frederiksberg. 1929.

Litteraturhenvisninger til »København af i Dag«.

- Jesper Ewald: København i Dag. 1935.
 V. Hermansen og T. Vogel-Jørgensen: København før og nu. 1938.
 Frederik Nygaard: Bogen om Hovedstaden for store og smaa Turister. 1928.
 Otto Rung: København. [u. A.]
 Turistforeningen for Danmark (Udg.): København. 1928.